

ДОНИШГОҶИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

Бо ҳуқуқи дастнавис

ТДУ: 343.2+343.262+343.8+343.9

ТКБ: 67.99(2точик)8+67.408+67.409+67.51

Н – 72

НОДИРЗОДА НОЗИМҶОН МАНСУР

**КОРҶОИ ИСЛОҶӢ ҲАМЧУН НАМУДИ ҶАЗОИ ҶИНОЯТӢ:
МАСОИЛИ ИҶРО ВА АДОИ ОН**

АВТОРЕФЕРАТИ

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
аз рӯйи ихтисоси 12.00.08 – Ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи
иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ

ДУШАНБЕ – 2024

Диссертатсия дар кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ, криминалистика ва пешгирии коррупсияи факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон иҷро гардидааст.

Роҳбари илмӣ: Шарипов Тақдиршоҳ Шарифович – доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор, профессори кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ ва муқовимат бо коррупсияи факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.

Муқарризи расмӣ: Абдуҳамитов Валиҷон Абдуҳалимович – доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессори кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи славянии Россия-Тоҷикистон;

Абдурашидзода Азиз Абдумансур – номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент, дотсенти кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ, криминология ва психологияи факултети №2 Академияи ВҚД Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Муассисаи пешбар: Муассисаи давлатии таълимии таҳсилоти олии касбии «Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон» (ш. Душанбе).

Ҳимояи диссертатсия «08» феввали соли 2025, соати 10⁰⁰ дар ҳаласаи шурои диссертатсионии 6D.KOA-019-и назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (734025, ш. Душанбе, к. Буни Ҳисорак, бинои 11, ошёнаи 1, толори шурои диссертатсионии факултети ҳуқуқшиносӣ) баргузор мегардад.

Бо муҳтавои диссертатсия дар сомонаи www.tnu.tj ва Китобхонаи марказии илмии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон бо нишони 734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17 шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «___» _____ соли 2025 тавзеъ шудааст.

Котиби илмии шурои диссертатсионӣ,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ

Мирзоев Қ.Х.

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Новобаста аз дастовардҳои муайян дар самти сиёсати иҷроӣ қазои ҷинойтии Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд ҚТ), то имруз дар он як қатор мушкилотҳо ҷой доранд. Аз ҷумла, ташкили низоми иҷроӣ қазои ҷинойтӣ, тарбия ва ислоҳ намудани маҳкумшудагон дар муассисаҳои ислоҳӣ, мутобикгардонии иҷтимоии онҳо баъди озод шудан аз ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ ва ғ. ба тақдир ниёз доранд¹. Мубрамияти ин мушкилот ҳам бо таҳқиқоти назариявӣ ва ҳам бо амалияи ҳифзи ҳуқуқ тасдиқ карда мешавад.

Инсонпарварона гардонидани сиёсати ҷинойтӣ, эътироф ва амалишавии санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар таҳияи қазоҳои ҷинойтии бо маҳрум сохтан аз озодӣ вобастанабуда мусоидат намуданд. Аммо, аз нуқтаи назари амалӣ мушкилиҳои иҷро ва адои қазоҳои мазкур, аз ҷумла дар пайдо намудани объектҳои, ки дар он маҳкумшудагон бояд қазоро адо намоянд то ҳанӯз ба пуррагӣ ҳалли ҳудро пайдо накардааст. Масалаҳои дигар вобаста ба шуғл, ташкили корҳои тарбиявӣ, истифодаи воситаҳои дигари ислоҳнамоӣ нисбат ба категорияи мазкури маҳкумшудагон низ мавҷуд мебошанд.

Стратегияи ислоҳоти низоми иҷроӣ қазои ҷинойтии Тоҷикистон то соли 2030 аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ шудааст, бо мақсади баланд бардоштани самаранокии қазои муассисаҳо ва мақомоти иҷроқунандаи қазо, то сатҳи стандартҳои байналмилалӣ расонидани муносибат бо маҳкумшудагон ва ниёзҳои рушди иҷтимоӣ, васеъ намудани доираи татбиқи қазоҳоеро пешбини менамояд, ки бо маҳрум сохтан аз озодӣ алоқаманд намебошанд².

Дар татбиқи сиёсати давлатӣ дар ин самт мақомот ва муассисаҳои, ки қазои ҷинойтиро иҷро мекунанд нақши асосӣ дошта, ҳадафи онҳо таъмини риояи ҳуқуқ ва озодиҳои маҳкумшудагон, ислоҳшавӣ, пешгирии ҷинойтҳои нав мебошад. Бо қабули КҶ ҚТ дар соли 1998 низоми қазоҳои миқдоран ва сифатан дигаргун гардид. Тамоми баҳсҳо оид ба хорич намудани қазоҳои ислоҳӣ аз КҶ ҚТ бармаҳал баромаданд, зеро қазо дар намуди қазоҳои ислоҳӣ бо баъзе тағйиротҳо дар низоми қазоҳои ҷинойтии боқӣ монд. Қазоҳои ислоҳӣ

¹ Ниг.: Консепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2028 бо фармони Президенти ҚТ аз 6 февралӣ соли 2018, №1005 тасдиқ шудааст // Маҳзани мутамааркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҚТ «Адлия». [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <http://www.adlia.tj> (санаи муроҷиат: 11.03.2024).

² Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 25 июни соли 2020, №385 дар бораи «Стратегияи ислоҳоти низоми иҷроӣ қазои ҷинойтии Тоҷикистон то соли 2030» // Маҳзани мутамааркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҚТ «Адлия». [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: https://www.adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=136879&conttype (санаи муроҷиат: 11.03.2024).

дар м. 52 КЧ ҚТ пешбинӣ гардида, ба инсонпарварона гардонидани қонунгузории ҷиноятии ҚТ нигаронида шудааст. Ин намуи ҷазо – алтернативаи маҳрум сохтан аз озодӣ мебошад, ки тартиби иҷрои он дар боби 6 КИЧҚ ҚТ пешбинӣ гардидааст .

Ҷазо дар намуи қорҳои ислоҳӣ, аз як тараф, ба тақмили ғаъолияти давлат дар соҳаи мубориза бо ҷинояткорӣ мусоидат мекунад ва аз тарафи дигар, чунин ҷазо баъзе манфиатҳои иқтисодӣ низ медиҳад, иқтидори назарраси пешгирикунанда дорад, боиси кам шудани такрори ҷиноятҳо мегардад ва ба иҷтимоикунони маҳкумшуда мусоидат мекунад. Қорҳои ислоҳӣ ба принципҳои қонунгузории иҷрои ҷазои ҷиноятӣ пурра ҷавобгӯ мебошад: фарқгузорӣ ва фардисозии иҷрои ҷазо, дар рафти адои ҷазо нисбат ба маҳкумшуда истифода намудани маҳдудиятҳои ҳуқуқии ҳадди ақал, ки барои расидан ба мақсадҳои ҷазо кофӣ мебошад.

Ҷазо дар намуи қорҳои ислоҳӣ аз ҷониби нозироти Сарраёсати иҷрои ҷазои ҷиноятии Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷро карда мешавад. Тибқи маълумоти оморӣ дар тӯли панҷ соли охир тамоюли афзоиши таъини ҷазо дар намуи қорҳои ислоҳӣ (нисбат ба дигар намудҳои ҷазо, ки ин мақомот анҷом медиҳад) ба назар мерасид. Ҳамин тавр, дар соли 2018 қорҳои ислоҳӣ ба андозаи 6,3% маҳкумшудагон соли 2019 – 5,7%, дар соли 2020 – 6,8%, 2021 – 5,2%, 2022 – 5,2%, 2023 – 5,1% таъин карда шуда буданд³. Ин як қадами мусбати давлат дар татбиқи сиёсати ҳуқуқии ҷиноятӣ дар самти коҳиш додани таносуби ҷазоҳо дар намуи маҳрум сохтан аз озодӣ мебошад.

Қорҳои ислоҳӣ метавонад симои низоми мусоидати иҷрои ҷазоро дар ҚТ ба таври назаррас тағйир диҳад, барои босамар ноил шудан ба ба мақсади ислоҳӣ маҳкумшуда ва пешгирии содир намудани ҷиноятҳои нав мусоидат намоянд.

Ҳарчанд ки дар назарияи ҳуқуқии ҷиноятӣ навъи ҷазо, ки мавриди баррасӣ қарор гирифтааст, солҳои дароз таҳқиқ мешавад, вале мутобик ба қонунгузории иҷрои ҷазоҳои ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, масоили иҷро ва адо кардани ҷазо дар намуи қорҳои ислоҳӣ то имрӯз ба таври маҷмуи омӯхта нашудааст. Таҳқиқот бо мақсади пурра намудани чунин норасоӣҳо анҷом дода мешавад.

Масоили тартиб ва шартҳои адои ҷазо дар намуи қорҳои ислоҳӣ барои илми ҳуқуқшиносӣ нав набуда, аммо омӯзиши ҳамачонибаи масъалаҳои иҷро ва адои он тибқи қонунгузории иҷрои ҷиноятии ҚТ то имрӯз мавриди омӯзиши махсус қарор нагирифтааст.

³ Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон 2023 // [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <https://www.stat.tj/tafsiri-elektronii-nashriyaho-bojgoni-2> (санаи муруҷат: 11.09.2024).

Дарачаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Дар илми ҳуқуқшиносии ҶТ ба омӯзиши ҷазои ҷиноятӣ дар намуди корҳои ислоҳӣ чанде аз олимони ватанӣ, ба монанди А.А. Абдурашидов, У.А. Азиззода (У.А. Азизов), З.А. Камолов, Н.А. Қудратов, М.М. Муллоев, Ҳ.С. Салимов, Ф.Т. Тоҳиров, И.Р. Тулиев, Т.Ш. Шарипов ва дигарон⁴ машғул гардидаанд ва паҳлуҳои гуногуни он аз тарафи онҳо мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Дар мавзуи корҳои ислоҳӣ олимони давлатҳои хориҷӣ В.Я. Богданов, И.А. Бушуев, Р.С. Данелян, А.В. Корнеева, П.Н. Красоткин, И.Г. Кидияков, А.М. Маликов, В.Н. Орлов, Л.А. Прохоров, Э.С. Рахмаев, Е.В. Рогова, Ю.И. Савелева, А.Н. Смирнов, С.В. Чубраков, О.П. Шибанкова ва дигарон⁵ таҳқиқоти илмӣ анҷом додаанд.

⁴ Ниг.: Абдурашидов А.А. Наказание по уголовному законодательству Республики Таджикистан (эволюция и современное состояние): дис. ... канд. юрид. наук. – Душанбе, 2011. – С. 190; Азизов У.А. Эволюция институтов преступления и наказания на территории исторического и современного Таджикистана: историко-правовое исследование: дис. ... д-ра юрид. наук. – Душанбе, 2015. – 413 с.; Камолов З.А. Система наказаний по уголовному кодексу Республики Таджикистан: дис. ... канд. юрид. наук. – Иркутск, 2009. – 193 с.; Қудратов Н.А. Уголовное право Республики Таджикистан. Общая часть: учебно-методический комплекс. – Душанбе, 2012. – 342 с.; Ҳуқуқи муҳофизати ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон (қисми умумӣ ва пешбурди то судӣ) / Зери таҳрири номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент Н.А. Қудратов. – Душанбе, 2013. – 362 с.; Муллаев М.М. История уголовного права Таджикской ССР. – Сталинабад: Идв-во Таджик. гос. ун-та, 1960. – Ч. 1. – 159 с.; Салимов Ҳ.С. Ҳуқуқи иҷроии ҷазои ҷиноятӣ: китоби дарсӣ. – Душанбе: Ирфон, 2004. – 436 с.; Тоҳиров Ф.Т. Инкишофи ҳуқуқ дар Тоҷикистон. – Душанбе, 1994. – 260 с.; Тулиев И.Р. Наказание по уголовному праву Таджикистана (система, виды наказаний и их назначение): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2010. – 30 с.; Шарипов Т.Ш. Условное освобождение от отбывания наказания: проблемы теории, законодательства и практики (по материалам Республики Таджикистан): дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2008. – 563 с.; Шарипов Т.Ш. Асосҳои умумии таъини ҷазо / Т.Ш. Шарипов // Устувории низоми судии Тоҷикистон: проблема ва мулоҳиза. – Душанбе: Матбуот, 2002. – С. 128-140; Шарипов Т.Ш. Институт условного неприменения наказания в уголовном праве: проблемы теории, законодательства и практики: монография. – Душанбе, 2006. – 176 с.; Шарипов Т.Ш., Камолов З.А., Раҳматҷонов Б.Н. Маҷмуаи санадҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи ҷазои қатл (1917-2005) / Зери таҳрири З.М. Ализода. – Душанбе: ДМТ, 2014. – 257 с.; Шарипов Т.Ш., Сафарзода А.И., Камолов З.А., Холиқов Ш.Л. Ҳуқуқи ҷиноятӣ: қисми умумӣ: курси мухтасари лексияҳо. – Душанбе, 2018. – 224 с.

⁵ Ниг.: Богданов В.Я. Исправительные работы как вид уголовного наказания: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1974. – 224 с.; Бушуев И.А. Исправительные работы. – М., 1968. – 200 с.; Данелян Р.С. Исправительные работы как вид уголовного наказания в теории и практике: дис. ... канд. юрид. наук. – Ставрополь, 2002. – 169 с.; Корнеева А.В. Исправительные работы без лишения свободы как вид уголовного наказания: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1986. – 230 с.; Красоткин П.Н. Применение мер воспитательного воздействия к осужденным, отбывающим наказания в виде обязательных работ и исправительных работ: дис. ... канд. юрид. наук. – Рязань, 2014. – 195 с.; Кьдьяков И.Г. Применение уголовного наказания в виде исправительных работ: дис. ... канд. юрид. наук. – Чита, 2002. – 195 с.; Маликов А.М. Наказания в виде обязательных и исправительных работ (теоретические и практические проблемы): дис. ... канд. юрид.

Олимон доир ба пахлуҳои мухталифи масъалаи корҳои ислоҳӣ асарҳо ва мақолаҳои бунёди навиштаанд, ки саршори хулосаву нуктаҳои боарзиши илмианд. Мутахассион чазо дар намуди корҳои ислоҳиро ҳамчун чораи дорои хусусияти ҳукукии ҷиноятӣ, чораи мубориза ба ҷинояткорӣ таҳлилу баррасӣ намудаанд. Фикру назарҳои муаллифони мухталиф, ки дар ин робита баён шудаанд, мутаассифона, ба таври мукамал ва пурра тамоми ҷанбаҳои вобаста ба мавзӯи баррасишавандаро инъикос наменамоянд. Баъзе аз масъалаҳои назариявӣ амалии вобаста ба корҳои ислоҳӣ ҳамчун ҷазои ҷиноятӣ ба таҳқиқу омӯзиш ниёз доранд.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ. Диссертатсия дар доираи лоиҳаи илмии кафедраи ҳукукии ҷиноятӣ, криминалистика ва пешгирии коррупсияи факултети ҳукукшиносии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон иҷро гардидааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Мақсади таҳқиқоти диссертатсионӣ аз он иборат аст, ки дар асоси таҳлили қонунгузорӣ, таҷрибаи судӣ, таҷрибаи иҷрои санадҳои судӣ, инкишофи қонунгузории ҷиноятӣ оид ба ҷазои корҳои ислоҳӣ, таҳқиқоти мушаххаси пахлуҳои мухталифи корҳои ислоҳӣ ҳамчун намуди ҷазои ҷиноятӣ, танзими иҷрои ҷазои мазкур дар қонунгузории давлатҳои пасошӯравӣ мавриди таҳлили илмӣ қарор гирифта, дар ин замина барои тақмили минбаъдаи ин намуди ҷазо хулосаҳо ва тавсияҳои илман асоснокӣ назариявӣ ва амалӣ пешниҳод мешаванд.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои ноил шудан ба мақсади зикршуда, иҷрои вазифаҳои зерин зарур мебошанд:

– таҳлили инкишофи қонунгузории ҷиноятии ҚТ оид ба ҷазо дар намуди корҳои ислоҳӣ;

наук. – Махачкала, 2011. – 185 с.; Орлов В.Н. Проблемы назначения и исполнения исправительных работ: дис. ... канд. юрид. наук. – Ставрополь, 2000. – 188 с.; Прохоров Л.А. Общие начала назначения наказания по советскому уголовному праву: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1972. – 189 с.; Рахмаев Э.С. Исправительные работы как вид уголовного наказания: дис. ... канд. юрид. наук. – Рязань, 2005. – 185 с.; Рогова Е.В. Исправительные работы и особенности их применения к несовершеннолетним: дис. ... канд. юрид. наук. – Иркутск, 2004. – 218 с.; Савельева Ю.И. Исполнение исправительных работ: теория и практика: дис. ... канд. юрид. наук. – Иркутск, 2005. – 224 с.; Смирнов А.Н. Уголовное наказание в виде исправительных работ: дис. ... канд. юрид. наук. – Томск, 2007. – 196 с.; Чубраков С.В. Уголовное наказание в виде обязательных работ: перспективные вопросы теории и практики: дис. ... канд. юрид. наук. – Томск, 2004. – 252 с.; Шибанкова О.П. Социально-правовые проблемы исполнения наказания в виде исправительных работ: дис. ... канд. юрид. наук. – Рязань, 2004. – 186 с.

– муайян намудани мафҳум ва моҳияти корҳои ислоҳӣ ҳамчун ҷазои ҷиноятӣ;

– баррасии таҳлили иҷроӣ ҷазо дар намуди корҳои ислоҳӣ дар қонунгузори давлатҳои пасошӯравӣ;

– муайян намудани тартиб ва шартҳои иҷроӣ ҷазо дар намуди корҳои ислоҳӣ

– омӯзиши ҳуқуқ ва уҳдадорӣҳои шахсони ба ҷазо дар намуди корҳои ислоҳӣ маҳкумшуда;

– таҳлили воситаҳои мушаххаси ислоҳномаии маҳкумшудагон, ки ҷазоро дар намуди корҳои ислоҳӣ адо менамоянд.

Объекти таҳқиқот. Объекти таҳқиқоти диссертатсиониро муносибатҳои ҷамъиятӣ ташкил медиҳад, ки ба омӯзиши корҳои ислоҳӣ ҳамчун ҷазои ҷиноятӣ, алоқаманданд.

Мавзӯи (предмет) таҳқиқот. Мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ меъёрҳои ҳуқуқи ҷиноятӣ, марҳилаҳои инкишофи қонунгузори ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба корҳои ислоҳӣ ҳамчун ҷазои ҷиноятӣ, тартиб ва шартҳои иҷроӣ ҷазо дар намуди корҳои ислоҳиро дарбар мегирад.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқот (доираи таърихӣ таҳқиқот). Таҳқиқоти диссертатсионӣ мазкур дар заминаи маводҳои солҳои 1917-2023 ба амал бароварда шудааст. Давраи таҳқиқоти диссертатсионӣ аз соли 2017 оғоз гардида, то имрӯз идома ёфтааст.

Асосҳои назариявӣ таҳқиқот. Асоси назариявӣ диссертатсияро корҳои илмӣ-назариявӣ олимони ватанию хориҷӣ оид ба паҳлуҳои гуногуни корҳои ислоҳӣ ҳамчун ҷазои ҷиноятӣ ва тартиби иҷроӣ он ташкил медиҳад. Асоси таҳқиқоти диссертатсиониро асарҳои ҳуқуқшиносону муаррихони шуравӣ ва пасошуравӣ, инчунин асарҳои илмӣ дар соҳаҳои фалсафа, назарияи умумии давлат ва ҳуқуқ, таърихи ҳуқуқ дар Тоҷикистон, ҳуқуқи ҷиноятӣ, муҳофизатӣ ҷиноятӣ, иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ, криминология ва ғайра ташкил додааст.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Дар таҳқиқоти илмӣ усулҳои умумии илмӣ ва махсуси ҳуқуқӣ, диалектикӣ ва материалистӣ таҳлил истифода шуданд.

Илова бар ин, дар таҳқиқоти диссертатсионӣ усулҳои махсуси ҳуқуқӣ, аз қабилӣ таҳлили омӯрӣ ва сотсиологӣ истифода бурда шуд. Дар рафти таҳқиқоти диссертатсионӣ усулҳои таҳқиқоти хусусӣ, мантиқӣ, таърихӣ-ҳуқуқӣ, муқоисавӣ-ҳуқуқӣ, низомӣ-таркибӣ ва ғайра мавриди истифода қарор дода шуда, тавассути он ҷанбаҳои таърихӣ-ҳуқуқии мавзӯи баррасишаванда ва қонунгузори ҷиноятӣи ҚТ оид ба корҳои ислоҳӣ бо дигар давлатҳои пасошуравӣ мавриди таҳлили илмӣ қарор гирифт.

Заминаи эмпирикӣ. Дар раванди таҳқиқот омори иҷроӣҳои корҳои ислоҳӣ барои солҳои 2018-2023 аз Сарраёсати иҷроӣ ҷазои

чиноятӣи Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва омили таъини корҳои ислоҳӣ аз Раёсати омили судии Суди Олии ҚТ барои солҳои 2018-2023 таҳлилу баррасӣи гардида, 100 парвандаи шахсии маҳкумшудагон ба корҳои ислоҳӣ мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Натиҷаҳои иҷрои ҷазо дар намудани корҳои ислоҳӣ, ки аз тариқи воситаҳои ахбори омма ва сомонҳои интернетии мақомотҳои давлатӣ ба даст оварда шуд, мавриди омӯзиш қарор гирифт.

Навгони илми таҳқиқот дар он ифода меёбад, ки диссертатсияи мазкур нахустин пажӯҳиши мукаммали илмӣ оид ба иҷро ва адои корҳои ислоҳӣ ҳамчун намуди ҷазои чиноятӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шумор меравад. Пешниҳод ва хулосаҳо барои тақмил додани КҚ ҚТ ва КИҚҚ ҚТ равона гардида, мумкин аст барои самаранок гардонидани тартиби иҷро ва адои корҳои ислоҳӣ хизмат намояд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда. Ба ҳимоя нуктаҳои илмии зерин пешниҳод мегарданд, ки онҳо навгониҳои таҳқиқоти диссертатсияро ифода месозанд:

I. Пешниҳодҳое, ки хусусияти назариявӣ доранд:

1. Корҳои ислоҳӣ ҳамчун як намуди ҷазои чиноятӣ, дар таҷрибаи қонунгузори ватанӣ таърихи тӯлонӣ дошта, дар бештари ҳолатҳо ин намуди ҷазо ҳамчун алтернативаи ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ татбиқ мегардид. Корҳои ислоҳӣ ҷазои чиноятӣ мебошад, ки қомилан дастоварди қонунгузори чиноятӣи Шуравӣ мебошад, аввалин маротиба дар Дастури Комиссариати Халқии Адлия аз 19 декабри соли 1917 муқаррар гардида буд.

2. Ҳамчун заминаҳои ворид гардидани корҳои ислоҳӣ ба низомии ҷазоҳои чиноятӣ бояд, чунин ҳолатҳоро қайд намуд: инсонпарварона гардонидани қонунгузори чиноятӣи ҚТ, ҳамчун яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати чиноятӣ; қорӣ намудани ҷазоҳои алтернативаи маҳрум сохтан аз озодӣ; зарурати васеъ намудани имкониятҳои судҳо вобаста ба таъин кардани ҷазоҳое, ки ба маҳрум сохтан аз озодӣ алоқаманд намебошанд. Тадбиқи корҳои ислоҳӣ на танҳо шумораи шахсони дар қойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ нигоҳ доштани судро қоҳиш медиҳад, балки манфиати иқтисодӣ дошта, инчунин барои мутобиқшавии иҷтимоӣ ва ислоҳшавии шахсоне, ки ҷазоро адо карда истодаанд, барои пешгирии содиршавии чиноятҳои нав низ мусоидат менамояд.

3. Моҳияти корҳои ислоҳӣ, ҳамчун ҷазо, ки бо ҷудо кардани маҳкумшуда аз ҷомеа алоқаманд нест, дар маҳдуд кардани ҳуқуқҳои меҳнатӣ ва молумулкии маҳкумшуда тавассути нигоҳ доштани маблағи муайян ба манфиати давлат, манъи аз қор озод шудан бо хоҳиши худ,

маҳдуд кардани ҳукуки иваз кардани чои истиқомат, ҳукуки рухсатӣ ва пайдоиши доғи судӣ ифода мегардад.

4. Корҳои ислоҳӣ бо фаъолияти ҳатмии меҳнати маҳкумшуда алоқаманд мебошад. Ба хусус маҷбури будани меҳнат ҳангоми таъини ҷазои мазкур ба шахсоне, ки дар ҷойҳои дигаре, ки мақоми иҷрокунандаи ҳукм муайян менамояд, ба кор ҷалб мешаванд, аён мегардад. Агар нисбати шахсони дигар меҳнат қардан, интиҳоби касбу кор ҳукуки онҳо бошад (м. 35 Конституцияи ҚТ) пас нисбати маҳкумшудагон ба корҳои ислоҳӣ он ба уҳдадорӣ тақдир меёбад.

Меҳнати маҷбурии маҳкумшудагон ба корҳои ислоҳӣ аз санадҳои ҳукуки байналмилалӣ, ки меҳнати маҷбуриро манъ менамоянд (м.м. 4, 23 Эъломияи ҳукуки башар, м. 8 Паймони байналмилалӣ доир ба ҳуқуқҳои фитрӣ ва сиёсӣ ва ғайра) асос мегирад.

5. Хусусияти фарқкунандаи нигоҳдошт аз музди меҳнат мутобиқи КИЧ Қумҳурии Қазоқистон дар он мебошад, ки маблағҳои нигоҳдошташуда на ба ғайри давлат, балки ба фонди ҷаброни зарари ба ҷабрида расонидашуда гузаронида мешаванд. Ба андешаи мо меъёри ба ин монанд, бояд ба КЧ ва КИЧ ҚТ вобаста ба иҷро ва адои ҷазои корҳои ислоҳӣ дохил қарда шавад, чунки дар натиҷаи содир намудани ҷиноят зарар на фақат, ба манфиатҳои давлат, балки ба манфиатҳои шахсони алоҳида ва ташкилотҳои расонида мешавад.

6. Ислоҳоти ғайрии низоми амалисозии ҷораҳои алтернативии маҳрум сохтан аз озодӣ бо тадриҷан ба зиммаи мақомоти иҷроӣ ҷазо воғузор намудани вазифаҳои иловагии иҷтимоиро тақозо мекунад, масалан, расонидани кӯмаки иҷтимоӣ ба шахсони таҳти назорат қарор дошта, ки ин аломат хоси хадамоти пробатсионӣ мебошад. Бинобар ин, истифодаи таҷрибаи Қумҳурии Қазоқистон, Украина ва Қирғизистон оид ба ташкили хадамоти пробатсия ва ҷорӣ намудани он дар ҚТ мувофиқи мақсад аст.

II. Пешниҳодҳое, ки ба тақмили қонунгузорию ҷиноятӣ равона гардидаанд:

7. Дар қ. 3 м. 52 КЧ ҚТ ибораи «шахси ба корҳои ислоҳӣ маҳкумшуда» зарур аст, ки бо калимаи «маҳкумшуда» иваз қарда шавад.

Зеро агар гунаҳкор на ба ҷазои корҳои ислоҳӣ, балки масалан, ба ҷазои ҷарима маҳкум шуда, корҳои ислоҳӣ баъдан ба тарзи ивазнамоянд дар асоси қ. 5 м. 49 КЧ ҚТ таъин шуда бошад, чунин шахс новобаста ба иваз шудани ҷарима ба корҳои ислоҳӣ маҳкумшуда ба ҷазои ҷарима ба ҳисоб меравад, ки ин таъбиқ намудани қ. 3 м. 52 КЧ ҚТ-ро дар чунин ҳолатҳо мушкул месозад.

8. Мутобиқи қ. 1 м. 39 КИЧҚ ҚТ корҳои ислоҳӣ дар корхона ва ташкилотҳои дар ноҳияи истиқоматии маҳкумшуда ҷойгирбуда иҷро карда мешаванд. Аммо бояд қайд намуд, ки мафҳуми ноҳияи истиқоматии маҳкумшуда васеъ мебошад. Зеро баъзан маҳалли истиқоматии маҳкумшуда мумкин аст аз ноҳияи истоқоматии ӯ дар масофаи зиёда аз 50-60 км ҷойгир шуда бошад. Нисбати чунин маҳкумшудагон таъин намудани корҳои ислоҳӣ, масалан дар ҳудуди маркази ноҳия мумкин аст ба маҳкумшуда мушкилихоро пеш оварад. Бинобар ин ба мақсад мувофиқ мебуд, агар дар қ. 1 м. 39 КИЧҚ ҚТ ибораи «ноҳияи истиқоматӣ» бо «маҳалли истиқомат» иваз карда шавад.

9. КИЧҚ ҚТ муҳлати 10 рӯзаро барои аз ҷониби нозироти корҳои ислоҳӣ ҳал намудани масъалаҳои ташкиливу ҳуқуқии бо ҷалб намудани маҳкумшудагон ба корҳои ислоҳиро муқаррар намудааст (қ. 2 м. 39 КИЧҚ ҚТ). Аммо чи тавре таҷриба нишон медиҳад муҳлати мазкур барои бо меҳнат таъмин намудани маҳкумшудагони ҷойи кори асосӣ надошта кофӣ намебошад.

Бинобар ин пешниҳод менамоем, ки қ. 2 м. 39 КИЧҚ ҚТ бо таҳрири зайл ифода карда шавад: «Ҳукми дар мавриди корҳои ислоҳӣ дар муҳлати на дертар аз сӣ рӯз аз рӯзи ба нозироти корҳои ислоҳӣ расидани фармоиши дахлдори суд бо нусхаи ҳукм (таъинот, қарор) иҷро карда мешаванд».

10. Қисми 5 м. 40 КИЧҚ ҚТ бо таҳрири зер ифода карда шавад: «Дар мавриди тағйир ёфтани ҷои кор ё тағйир додани ҷои истиқомат маҳкумшуда уҳдадор аст пешакӣ дар давоми даҳ рӯз нозироти корҳои ислоҳиро огоҳ созад».

11. Ба қ. 2 м. 42 КИЧҚ ҚТ муқаррароти зерин илова карда шавад:

«Вазифа ва манъкуниҳои пешбининамудаи қисми 1 м.42 КИЧҚ ҚТ нисбати маҳкумшудагоне татбиқ кардан мумкин аст, ки аз се як ҳиссаи муҳлати ҷазои корҳои ислоҳиро адо карда бошанд. Дар ҳолатҳои вайрон намудани тартиб ва шартҳои иҷрои корҳои ислоҳӣ нозироти корҳои ислоҳӣ ҳуқуқ дорад, ки вазифа ва манъкуниҳоро пештар аз муҳлати зикршуда муқаррар созад».

12. Пешниҳод мешавад, ки м. 44 КИЧҚ ҚТ бояд тағйир дода шуда ба он иловаи зерин ворид карда шавад: «Маъмурияти ташкилоте, ки дар он маҳкумшуда ба корҳои ислоҳӣ кор мекунад, вазифадор аст, ки қаблан ду ҳафта пештар нозироти корҳои ислоҳиро мавриди ба дигар вазифа гузаронидан, аз кор озод намудан огоҳ созад, маҳкумшударо ба нозирот барои додани ариза оид ба озод шудан аз кор равона созад».

13. Ба қ. 7 м. 45 КИЧҚ ҚТ бо мазмуни зайл ворид карда шавад: «Нозироти корҳои ислоҳӣ, маҳкумшуда ё маъмурияти ташкилоте, ки ӯ

кор мекунад ҳуқуқ дорад ба суд оиди камкунии андозаи нигоҳдошт аз музди меҳнат ҳангоми вазнин шудани шароити моддии ӯ мурочиат намоянд. Табиноат дар бораи камкунии андозаи нигоҳдошт бо назардошти ҳама даромадҳои маҳкумшуда бароварда мешавад».

14. Ба қ. 1 м. 46 КИҚ ҚТ муқаррароти зерин илова карда шавад:

«Барои рафтори шоиста ва муносибати софдилона ба меҳнат нисбат ба шахсони адоқунандаи ҷазо дар намуди қорҳои ислоҳӣ нозироти қорҳои ислоҳӣ метавонад муҳлат ва андозаи вазифаҳою манъкуниҳои дар м. 42 ҳамин Кодекс пешбинишударо кам ё бекор намояд, рухсатии пардохтшавандаи ҳарсоларо бо давомнокии 24 рӯзи тақвими дихад, инчунин ба суд оид ба кам намудани андозаи нигоҳдошт аз музди меҳнат пешниҳод фириштад».

15. Барои пешбурди қорҳои тарбиявӣ шахсияти маҳкумшударо ҳамаҷониба омӯхтан, муайян намудани мақсад, талабот, арзишҳои ҳаёти ва ғайраро доништан лозим аст, ки аз ҳар як қораманди нозироти қорҳои ислоҳӣ салоҳияти психологӣ касбии мувофиқро талаб мекунад. Аз ин рӯ, бо мақсади беҳтар кардани вазъи қорҳои тарбиявӣ дар байни маҳкумшудагони таҳти назорат қарордошта, тавсия дода мешавад, ки дар назди нозирот воҳидҳои хизмати психологӣ таъсис дода шаванд.

16. Айни замон зарур аст, ки аз рӯи тартиби қонунгузорӣ ба тариқи квотавӣ қойҳои қорӣ барои маҳкумшудагон ба қорҳои ислоҳӣ мустаҳкам карда шуда, доираи муайяни имтиёзҳо бо мақсади ҳавасмандгардонии қорфармо барои ба қор қабул намудани категорияи мақзури маҳкумшудагон муқаррар карда шавад.

III. Пешниҳодҳои, ки хусусияти амалӣ доранд:

17. Дар б. 70 Дастурамал оид ба тартиби иҷрои ҷазо, ки бо ҷудо нигоҳ доштани маҳкумшуда аз ҷомеа вобаста намебошад, ки бо Фармони вазир адлия ҚТ аз 23 декабри соли 2008, №126 тасдиқ шудааст, муқаррар мегардад, ки баъди ба қайд гирифтани маҳкумшуда ба нозирот барои гузаронидани суҳбат даъват карда шавад.

Ҳамзамон, муқаррароти меъриии ин банд муҳлати даъват намуданро муайян намекунад. Мо чунин мешуморем, ки ин муҳлат бояд дар Дастурамал ба таври возеҳ танзим карда шавад, масалан, маҳкумшуда пас аз гирифтани даъватнома аз нозироти қорҳои ислоҳӣ ба суҳбат даъват карда шуда ӯ бояд дар муддати 72 соат ҳозир шавад.

18. Тарзи амал намудани нозир ҳангоми ошқор шудани ҷазо нашудани дигар вазифаҳо аз ҷониби маъмурияти қойи қорӣ маҳкумшуда дар Дастурамал ба танзим дароварда нашудааст. Бинобар ин, пешниҳод менамоем, ки ба Дастурамал банди иловагӣ бо мазмуни зайл дохил карда шавад: «Дар ҳолатҳои аз ҷониби маъмурияти қойи

кори маҳкумшуда ба корҳои ислоҳӣ иҷро накардани дигар вазифаҳо, ки боиси имконнопазирии иҷроӣ корҳои ислоҳӣ дар ҳамин ташкилот мегардад, нозирот оид ба ин ба прокуратура дар бораи ба ҷавобгарӣ кашидани шахсони мансабдори гунаҳгор мутабоқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон хабарнома ирсол менамояд».

Тартиби амали нозир ҳангоми ошкор шудани аз ҷониби маъмурияти ҷойи кори маҳкумшуда риоя нашудани дигар вазифаҳо дар Дастурамал муқаррар карда нашудааст. Дар робита бо ин, мо пешниҳод мекунем, ки ба Дастурамал банди иловагӣ бо мазмуни зерин ворид карда шавад: «Дар ҳолати аз ҷониби маъмурияти ҷойи кори маҳкумшуда иҷро накардани уҳдадорӣҳои худ, ки ба номумкин сохтани иҷроӣ корҳои ислоҳӣ дар ҳамон ташкилот оварда мерасонад, нозирот дар ин бора хабарнома ба прокуратура фиристода, барои ҷалби шахсони масъул ба ҷавобгарӣ тибқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон, пешниҳод менамояд».

19. Ба мақсад мувофиқ мебуд, агар мафҳуми корҳои тарбиявӣ, тарзу усулҳои анҷом додани он бо назардошти хусусиятҳои корҳои тарбиявӣ маҳз бо шахсони дар қайди нозироти корҳои ислоҳӣ буда, ба Дастурамал оид ба тартиби иҷроӣ ҷазоҳое, ки бо ҷудо нигоҳ доштани маҳкумшуда аз ҷомеа вобаста намебошанд, ворид карда шавад. Мафҳуми корҳои тарбиявӣ нисбати маҳкумшудагони мазкур мумкин аст чунин муайян шавад: корҳои тарбиявӣ бо шахсони дар қайди нозироти корҳои ислоҳӣ буда, ин системаи таъсиррасонии асоснокӣ педагогии аз тарафи субъектони муносибатҳои ҳуқуқи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ амалӣ гарданда ба ҳисоб меравад, ки барои ташаккули сифатҳои ахлоқӣ, ҳуқуқӣ, меҳнатӣ, ҷисмонӣ ва дигар сифатҳо, ки барои ислоҳӣ маҳкумшуда мусоидат менамоянд, равона гардидааст.

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Аз натиҷаҳои таҳқиқот, ҳулосаҳои илмӣ ва пешниҳодҳо оид ба танзими қонунгузории ҷиноятӣ оид ба корҳои ислоҳӣ ҳамчун ҷазои ҷиноятӣ иборат мебошад. Натиҷаҳои таҳқиқоти диссертационӣ метавонад боиси тақмили меъёрҳои амалкунандаи қонунгузории ватанӣ гардад; дар амалия тартиби иҷроӣ корҳои ислоҳӣ дуруст танзим карда шавад; он дар фаъолияти қонунгузорӣ, судҳо ва дигар мақомотҳо, инчунин, мақомоти иҷро истифода гардад. Таҳқиқоти пешниҳодшуда метавонад дар раванди таълими фанҳои ҳуқуқи ҷиноятӣ, ҳуқуқи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ ва ҳуқуқи мурофиаи ҷиноятӣ, инчунин, дар курси махсуси таълимии ҳуқуқӣ, аз ҷумла фанни «Асосҳои таълими ҷазо» истифода шавад.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо истифода гардидани усулҳои умумии илмӣ ва махсуси ҳуқуқӣ, таҳлили ҳамачониба ва воқеъбинонаи қонунгузории

ҶТ ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ аз тарафи ҶТ эътирофнамуда, таҳлили адабиёти умумӣ ва махсуси илмию таълимӣ, диссертатсияҳо, мақолаву дастовардҳои дигари дар сатҳи илмӣ пазируфташуда ва таҷрибаи давлатҳои хориҷӣ ва санадҳои ҳуқуқи баналҳалқӣ дар соҳаи муносибат бо маҳкумшудагон асоснок мегардад.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯ ва мазмуни таҳқиқот ба шиносномаи ихтисоси 12.00.08 – Ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ, ки аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионӣ назди Президенти ҶТ тасдиқ карда шудааст, мутобиқ мебошад

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Саҳми шахсии муаллифи диссертатсия дар муқаррароте, ки навгонҳои илмӣ тадқиқоти диссертатсионӣ, муқаррароти илмӣ барои Ҷимоя пешниҳодшуда, мақолаҳои илмӣ, мақолаҳои дар конференсияҳои илмӣ-амалии Ҷумҳуриявӣ асоснок карда мешаванд, инъикос ёфтааст. Услуби навиштани асар ва баёни мушкилоти ҳалшаванда низ аз саҳми шахсии муаллиф шаҳодат медиҳад. Илова бар ин, дар мақолаҳо ва маърузаҳо дар конференсияҳои илмӣ-амалии Ҷумҳуриявӣ пешниҳодҳои муаллиф оид ба тақмили қонунгузори ҷиноятӣ ватанӣ ва фаъолияти мақомоти ҳифзи ҳуқуқ дар соҳаи таъбиқи меъёрҳои ҳуқуқи ҷиноятӣ оид ба қорҳои ислоҳӣ ҳамчун ҷазои ҷиноятӣ пешниҳод карда шуданд.

Тавсиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Диссертатсия дар кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ, криминалистика ва пешгирии коррупсияи факултети ҳуқуқшиносии ДДҲБСТ омода ва мавриди муҳокимаи илмӣ қарор гирифтааст. Муқаррароти асосӣ ва хулосаҳои диссертатсия дар мақолаҳои муаллиф, дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионӣ назди Президенти ҶТ ва дигар маҷаллаву маҷмуаҳо ба таъб расидаанд. Нуктаҳои асосии таҳқиқот дар конференсияҳои илмӣ-назариявӣ ва илмӣ-амалии Ҷумҳуриявӣ пешниҳод шудаанд. Аз ҷумла:

Ҷумҳуриявӣ:

– Конференсияи илмӣ-амалӣ дар мавзӯи «Илм ва инноватсия баҳри иҷроӣ ҳадафҳои миллӣ» – маъруза дар мавзӯи «Қорҳои ислоҳӣ мувофиқа бо стандартҳои байналҳалқӣ, муносибат бо маҳкумшудагон ва модели қонунгузори давлатҳои аъзои иттиҳоди давлатҳои мустақил» (ш. Хучанд, 2019);

– Конференсияи дувуми илмӣ-амалӣ дар мавзӯи «Ҳуқуқ ва иқтисод» – маъруза дар мавзӯи «Ҳуқуқ ва уҳдадорӣҳои шахсонӣ ба ҷазо дар намуди қорҳои ислоҳӣ маҳкумгардида» (ш. Душанбе, 31 майи соли 2021);

– Конференсияи Ҷумҳуриявӣ илмию назариявӣ дар мавзӯи «Масоили мурами тақмили Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир» – маъруза дар мавзӯи «Ҷораҳои ҳавасмандгардонӣ ва саркаши намудан аз адои ҷазо дар намуди қорҳои ислоҳӣ дар давлатҳои пасошуравӣ» (ш. Душанбе, ДМТ, 1 ноябри соли 2023);

– Конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзуи «Масоили мубрами ҳуқуқи ҷиноятӣ, криминалогия ва ҳуқуқи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ: назария ва амалия» – маъруза дар мавзуи «Шартҳои адоӣ ҷазо дар намуди корҳои ислоҳӣ» (ш. Душанбе, ДМТ, 22 июни соли 2024).

Интишороти аз рӯйи мавзуи диссертатсия. Аз рӯйи мавзуи таҳқиқоти диссертатсионӣ 8 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 4 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти ҶТ ва 4 мақолаи илмӣ дар нашрияҳои ватанӣ ба таъби расонида шудаанд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Таҳқиқоти диссертатсионӣ аз номгӯйи ихтисораҳо ва (ё) аломатҳои шартӣ, муқаддима, ду боб, ҳафт зербоб, хулоса тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот, рӯйхати адабиёт (маъхазҳо) ва феҳристи интишороти илмӣ довталаби дараҷаи илмӣ иборат мебошад. Ҳаҷми умумии диссертатсия 188 саҳифаро дар бар мегирад.

ҚИСМҲОИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ (ФИШУРДА)

Дар муқаддима аҳамияти мавзуи таҳқиқот асоснок карда шудааст, ҳадаф, вазифаҳо, объект ва мавзуи он таҳия карда шудааст, нағзҳои илмӣ қор, аҳамияти назариявӣ ва амалӣ, инчунин шаклҳои тасвиби натиҷаҳои бадастомада ошкор карда шудаанд.

Боби якуми диссертатсия «**Табиати ҳуқуқи ҷазо дар намуди корҳои ислоҳӣ тибқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон**» аз се зербоб иборат аст.

Зербоби якуми боби якум – «**Инкишофи қонунгузори ҷиноятӣ оид ба ҷазо дар намуди корҳои ислоҳӣ**» номгузори гардидааст. Муаллиф таърихи инкишофи ҷазои мазкурро таҳлил намуда баён менамояд, ки корҳои ислоҳӣ ҳамчун намуди ҷазо аз аввалин санадҳои ИҶШС, ки дар намуди декрет татбиқ мегардиданд.

Дар санадҳои меъерӣ корҳои ислоҳӣ ба таври гуногун номгузори мешуд: корҳои маҷбури, корҳои ҷамъиятӣ, корҳои ислоҳи меҳнатӣ ва ғайра.

Судҳо корҳои ислоҳиро на танҳо ҳамчун ҷазои асосӣ, балки ҳамчун ҷазои иловагӣ низ таъин мекарданд. Аммо дар сатҳи қонунгузори муҳлати корҳои маҷбури, тартиб ва иҷроӣ таъиноти онҳо пурра танзим карда нашуда буданд.

Ба андешаи муаллиф тағйиротҳои ҷиддӣ дар танзими қонунгузори ҷазои корҳои ислоҳӣ бо қабули декрети Шурои Комиссарони Халқӣ аз 21 март соли 1921 «Дар бораи маҳрум сохтан аз озодӣ ва тартиби шартан пеш аз муҳлат озод кардан маҳкумшудагон аз адоӣ ҷазо» сурат гирифтааст. Тавассути санади мазкур аввал,

корҳои маҷбури мушаххас ба намудҳо ҷудо карда шудааст. Агар то ин вақт корҳои маҷбури асосан ҳамчун қори ҷисмонӣ таҳассусӣ иҷро мегардиданд, декрет муқаррар намуд, ки иҷроиши ин намуди ҷазо бо дарназардошти ихтисоси маҳкумшударо муқаррар менамуд.

Илова бар ин, декрет бори аввал ҷазои ҳадди аксарро барои корҳои маҷбури муқаррар намуд, ки то 5 солро ташкил меод. Маҳз ин ҳуҷҷат минбаъд бо рушди қонунгузори ба таъсиси корҳои ислоҳӣ дар ҷойҳои гуногун, ки аз ҷониби мақомоти дахлдор муайян карда мешаванд, мусоидат кард.

Муаллиф баён менамояд, ки таъини ҷазои корҳои ислоҳӣ дар давраҳои гуногуни инқофи қонунгузори ҷиноятӣ ба муҳлатҳои гуногун муайян мешуд: то 5 сол (декрети ШКХ аз 21 март соли 1921); аз ҳафт рӯз то як сол (КИМ ҚШС Ўзбекистон 1922), аз як рӯз то як сол (КИМ ҚШС Ўзбекистон 1926, КИМ ҚШС Тоҷикистон 1935), аз як моҳ то як сол (КИМ ҚШС Ўзбекистон 1961), аз ду моҳ то ду сол (мутобиқи Укази Президиуми Совети Олии ИЧШС аз 26 июли соли 1982).

Яке аз маҳдудиятҳои, ки ҳоси ҷазо дар намуди корҳои ислоҳӣ мебошад, ин нигоҳдошт аз музди меҳнати маҳкумшуда ба ҳисоб меравад. Муаллиф иброз менамояд, ки чунин маҳдудият аввалин бор дар Кодекси ислоҳӣ-меҳнати ҚШФСР 16 октябри соли 1924 муайян шуда он андозаи 25%-ро ташкил меод. Минбаъд андозаи чунин нигоҳдори дар қонунгузори тағйир меёфт: то 20% (Асосҳои қонунгузори ҷиноятӣ ИЧШС ва ҷумҳуриҳои иттифоқӣ аз 25 декабри соли 1958, ҚЧ ҚШС Тоҷикистон соли 1961), аз 20 то 50% (ҚЧ ҚТ 1998 сол).

Асосҳои қонунгузори ҷиноятӣ ИЧШС ва ҷумҳуриҳои иттифоқӣ, ки санаи 25 декабри соли 1958 ба танзими қонунгузори дар бораи корҳои ислоҳӣ тақони назаррас бахшид. Дар муқоиса бо қонунгузори қаблӣ, як қатор тағйирот ба танзими корҳои ислоҳӣ ворид намуд. Бо мақсади баланд бардоштани самаранокии ва баланд бардоштани таъсири тарбиявӣ иҷрои ин ҷазо танҳо дар маҳалли истиқомати маҳкумшудагон ба амал бароварда мешуд.

Муаллиф танзими ҷазои корҳои ислоҳиро дар Кодекси ҷиноятӣ ҚШС Тоҷикистон соли 1961 таҳлил намуда баён мекунад, ки дар муқоиса бо асосҳои қонунгузори ҷиноятӣ кодекси мазкур маҳдудияти иловагии ҳуқуқи дар бар мегирифт, яъне ба ҳисоб нагирифтани вақти адои ҷазои корҳои ислоҳӣ ба собиқаи қори маҳкумшуда. Вақти адои корҳои ислоҳкунӣ ба собиқаи қори танҳо бо талаби ташкилоти ҷамъиятӣ ё коллективи қоргарон ва ба шартӣ меҳнати софдилона ва рафтори намунавӣ маҳкумшуда хангоми адои ҷазо дохил карда шуданиш мумкин буд. Кодекси ҷиноятӣ ҚШС Тоҷикистон соли 1961, инчунин, таъини нашудани қори ислоҳкунӣ ба маҳруми аз озодиро

нисбати шахсони қобилияти меҳнатӣ надошта ва имконияти иваз намудани онро бо ҷазоҳои дигар, оқибатҳои саркашӣ ва ашаддӣ саркашӣ намудан аз ин намуди ҷазоро низ муайян менамуд.

Муаллиф инкишофи қонунгузори ҷиноятӣ таҳлил намуда, ба хулоса омадааст, ки аз лаҳзаи ба вуҷуд омадани намуди ҷазои мазкур аз замони пайдоиш ва то имрӯз функцияи алтернативаи ҷазои маҳрум сохтан аз озодиро иҷро менамояд.

Зербоби дуоми боби якум – **«Мафҳум ва моҳият қорҳои ислоҳӣ ҳамчун ҷазои ҷиноятӣ»** мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Муаллиф баён медорад, ки дар қонунгузори ҷиноятӣ мафҳуми ҷазо дар намуди қорҳои ислоҳӣ ҷой надошта дар назарияи ҳуқуқи ҷиноятӣ он ба таври гуногун муайян гардидаанд.

Масъали нисбатан баҳснок дар назарияи ҳуқуқи ҷиноятӣ ба муайян намудани моҳияти қорҳои ислоҳӣ дахл дорад, ки оид ба он андешаҳои гуногун баён шудааст. Муаллиф андешаҳои вобаста ба моҳияти қорҳои ислоҳӣ баёншударо ба се гуруҳ ҷудо намудааст: гуруҳи аввали олимони моҳияти қорҳои ислоҳиро асосан тавассути таъсиррасонии тарбиявӣ муайян менамоянд, гуруҳи дуюм дар ягонагии унсурҳои сазодихӣ ва тарбиявӣ мебинанд, гуруҳи сеюми олимони моҳияти қорҳои ислоҳиро тавассути хусусиятҳои сазодихии он ошкор месозанд.

Муаллиф андешаҳои олимони тарафдорӣ намудааст, ки моҳияти қорҳои ислоҳиро асосан тавассути хусусиятҳои сазодихии он муайян менамоянд.

Моҳияти қорҳои ислоҳӣ, ҳамчун ҷазое, ки бо ҷудо кардани маҳкумшуда аз ҷомеа алоқаманд нест, маҳдуд кардани ҳуқуқҳои меҳнатӣ ва молумулкии маҳкумшуда тавассути нигоҳ доштани маблағи муайян ба манфиати давлат, манъи аз қор озод қардан бо хоҳиши худ, маҳдуд кардани ҳуқуқи иваз қардани ҷои истиқомат, ҳуқуқи руҳсатӣ ва муқаррар қардани доғи судӣ мебошад.

Дар ин ҳолат маҳдудиятҳои ҳуқуқиро ба ду гуруҳ тақсим қардан мумкин аст: 1) маҳдудиятҳои, ки ҚҶ ҚТ муқаррар шудаанд ва 2) маҳдудиятҳои, ки дар ҚИҶҶ ҚТ муқаррар шудаанд.

Қорҳои ислоҳӣ бо фаъолияти ҳатмии меҳнатии маҳкумшуда алоқаманд мебошад. Ба хусус маҷбури будани меҳнат хангоми таъини ҷазои мазкур ба шахсоне, ки дар ҷойҳои дигаре, ки мақоми иҷроқунандаи ҳукми муайян менамояд, ба қор ҷалб мешаванд, аён мегардад. Агар нисбати шахсони дигар меҳнат қардан, интиҳоби қасбу қор ҳуқуқи онҳо бошад (м. 35 Конституцияи ҚТ) пас нисбати маҳкумшудагон ба қорҳои ислоҳӣ он ба уҳдодорӣ таъдил меёбад.

Дар зербоби сеюми боби якум – **«Иҷрои ҷазо дар намуди қорҳои ислоҳӣ дар давлатҳои пасошуравӣ»** мавриди баррасӣ қарор

гирифтааст. Таҳлили қонунгузориҳои давлатҳои пасошуравӣ нишон медиҳад, ки асосан дар қонунгузориҳои қиноятӣ бештари давлатҳои пасошуравӣ танҳо як намуди қорҳои ислоҳӣ – қорҳои ислоҳӣ дар қойи қори маҳкумшуда муқаррар шудааст (Қумҳурии Озарбойҷон, Қумҳурии Беларус, Гурҷистон, Украина, Қазоқистон, Қирғизистон). Чунин интиҳоби қонунгузор нисбати қойи адои қазои қорҳои ислоҳӣ ба андешаи муаллиф аз воқеиятҳои иқтисодии ин ё он давлат, сатҳи бехбудии қомеа, инкишофи муносибатҳои истеҳсоли дар бозори меҳнат, имқониятҳои бо қор таъмин шудан ва сатҳи бекорӣ вобаста мебошад.

Тибқи қонунгузориҳои қиноятӣ як қатор давлатҳо (Россия, Турқманистон, Ёзбекистон) қорҳои ислоҳӣ ҳам дар қои қори маҳкумшуда ва ҳам дар қойҳои дигаре, ки мақомоти иҷроқунандаи қазо муайян намеоянд адо мегардад.

Муаллиф хусусиятҳои нигоҳдошт аз музди меҳнати маҳкумшудагон ба қорҳои ислоҳиро мутобиқи қонунгузориҳои давлатҳои пасошуравӣ таҳлил намуда истода дар ин самт мавқеи ҚИҚ Қумҳурии Қазоқистонро бештар асоснок меҳисобад. Зеро мутобиқи ҚИҚ Қумҳурии Қазоқистон маблағҳои нигоҳдошта аз музди меҳнати маҳкумшуда ба қорҳои ислоҳӣ на ба қоидаи давлат, балки ба фонди қуброни зарари ба қабрида расонидашуда гузаронида мешаванд. Ба андешаи муаллиф меъёри ба ин монанд, бояд ба ҚҚ ва ҚИҚҚ ҚТ вобаста ба иҷро ва адои қазои қорҳои ислоҳӣ дохил қарда шавад, қунки дар натиҷаи сдири намудани қиноятқое, ки барои онҳо дар санқсияи моқдаҳои қисми мақсуси ҚҚ имқонияти таъини қазои қорҳои ислоҳӣ муқаррар шудааст, зарар дар бештар қолатҳо на фақат, ба манфиатҳои давлат, балки ба манфиатҳои шахқони алоҳида ва тақкилотҳо расонида мешавад.

Мутобиқи қонунгузориҳои Қумҳуриҳои Ёзбекистон, Қазоқистон ва Қирғизистон пешниҳод намудани руқсатӣ(ва муқлати он) ба шахқони ба қорҳои ислоҳӣ маҳкумшуда аз рӯйи асосқои умумӣ мутобиқи қонунгузориҳои меҳнати қумҳуриҳои мақкур қал мегардад, яъне муқлати он тибқи қонунгузориҳои меҳнат муқаррар қарда шудааст, ки ин ба андешаи муаллиф ба раванди гуманизатсияи истиқодаи қазои қорҳои ислоҳӣ қомилан мувофиқ мебошад. Зеро назар ба қонунгузориҳои меҳнат дар ҚИҚҚ ҚТ пешқинӣ шудани муқлати қамтари руқсатӣ ҳуқуқмаҳдудқуние ба ҳисоб меравад, ки ба мақмуни сазодиҳии қазои қорҳои ислоҳӣ дохил намешавад ва қонунгузориҳои иҷрои қазои қиноятӣ наметавад мустақилона ҳуқуқмаҳдудқуниҳои хусусияти сазодиҳӣ доштары муқаррар сзад.

Ислоқоти фаврии низоми амалисозии қораҳои алтернативии маҳрум соқтан аз озодӣ бо тадриқан ба қиммаи мақомоти иҷрои қазо воғузор намудани вазиқаҳои иловагии иҷтимоиро тақозо меқунад,

масалан, расонидани кӯмаки иҷтимоӣ ба шахсони таҳти назорат қарор дошта, ки ин аломат хоси хадамоти пробатсионӣ мебошад. Бинобар ин, истифодаи таҷрибаи Ҷумҳурии Қазоқистон, Украина ва Қирғизистон оид ба ташкили хадамоти пробатсия ва ҷорӣ намудани он дар ҚТ мувофиқи мақсад шуморида мешавад.

Муаллиф баён менамояд, ки бо назардошти таҷрибаи КИЧ Ҷумҳурии Қирғизистон ва Украина ба мақсад мувофиқ мебуд, агар дар номгуи қ. 1 м. 47 КИЧ ҚТ банди алоҳида дар намуди «ичро накардани уҳдадорӣҳои барои маҳкумшудагон ба корҳои ислоҳӣ муқарраршуда» дохил карда шавад ё бандҳои алоҳидаи дар баргирандаи ҳама ҳолатҳои иҷро накардани уҳдадорӣҳои ба зиммаи маҳкумшудагон ба ҷазои мазкур илова карда шаванд.

Дар ҳолатҳои вайрон намудани тартиботи ҷамъиятӣ ё амнияти ҷамъиятӣ, ки боиси ба ҷавобгарии маъмури касидан гардидааст, ба мақсад мувофиқ мебуд, агар ҳамчун вайрон кардани тартиб ва шартҳои адои ҷазо дар намуди корҳои ислоҳӣ эътироф шуда (КИЧ Украина), дар қ. 1 м. 47 КИЧ ҚТ муқаррар шавад.

Ба андешаи муаллиф, муҳлатҳои адокардашавии муҷозотҳо, ки дар як қатор кишварҳои узви пасошуравӣ муқаррар шудаанд (Ҷумҳурии Озарбойҷон, Беларус) манфиатҳои қонунии маҳкумшудагон ба корҳои ислоҳиро ҳифз мекунад. Бинобар ин, муқаррар намудани чунин муҳлатҳо дар КИЧ ҚТ мувофиқи мақсад мебошад.

Боби дуюми диссертатсия – **«Тавсиф ва мушқилоти иҷро ва адои ҷазо дар намуди корҳои ислоҳӣ»** аз ҷор зербор иборат аст.

Дар зербори якуми боби дуум – **«Тартиби иҷрои ҷазо дар намуди корҳои ислоҳӣ»** мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Муаллиф дар м. 52 ҚЧ ҚТ нигоҳ дошта шудани ҳар ду намуди корҳои ислоҳиро асоснок мешуморад. Зеро аз ҷазоҳои алтернативӣ бо маҳрум сохтан аз озодӣ дар айни замон воқеан асосан ҷарима ва корҳои ислоҳӣ татбиқ мешаванд. Дар ҳолатҳои, ки шахс қор намекунад ва қобилияти пардохти ҷаримаро надошта бошад, амалан ба сифати ҷазои алтернативи маҳрум сохтан аз озодӣ, танҳо корҳои ислоҳӣ дар ҷойҳои дигар боқӣ мемонад.

КИЧ ҚТ муҳлати 10 рӯзаро барои аз ҷониби нозироти корҳои ислоҳӣ ҳал намудани масъалаҳои ташкиливу ҳуқуқии бо ҷалб намудани маҳкумшудагон ба корҳои ислоҳиро муқаррар намудааст (қ. 2 м. 39 КИЧ ҚТ). Аммо таҷриба нишон медиҳад, муҳлати мазкур барои бо меҳнат таъмин намудани маҳкумшудагони ҷойи қори асосӣ надошта қофӣ намебошад.

Мутобиқи қ. 1 м. 39 КИЧ ҚТ корҳои ислоҳӣ дар қорхона ва ташкилотҳои дар ноҳияи истиқоматии маҳкумшуда ҷойгирбуда иҷро карда мешаванд. Муаллиф зикр менамояд, ки мафҳуми ноҳияи

истиқоматии маҳкумшуда васеъ мебошад. Зеро баъзан маҳалли истиқоматии маҳкумшуда мумкин аст аз ноҳияи истоқоматии ӯ дар масофаи зиёда аз 50-60 км ҷойгир шуда бошад. Нисбати ҷунин маҳкумшудагон таъин намудани корҳои ислоҳӣ, масалан, дар ҳудуди маркази ноҳия мумкин аст ба маҳкумшуда мушкилиҳоро пеш оварад. Бинобар ин ба мақсад мувофиқ мешуморад, ки дар қ. 1 м. 39 КИЧҚ ҚТ иборати «ноҳияи истиқоматӣ» бо «маҳалли истиқомат» иваз карда мешуд.

Таҳлили амалияи иҷроӣ ҷазои корҳои ислоҳӣ нишон медиҳад, ки дар ҳалли масъалаи ба кор таъмин намудани маҳкумшудагон солҳои охир баъзе пешравиҳо ба назар мерасанд. Вале ба ин нигоҳ накарда таҷрибаи татбиқи корҳои ислоҳӣ нишон медиҳад, ки дар иҷроӣ ҳукмҳо ба корҳои ислоҳӣ то ҳануз мушкилиҳо ҷой дорад. Чунки дар баъзе маҳаллҳо маъмурияти ташкилот ва корхонаҳо чандон хоҳиши ба кор қабул намудани маҳкумшударо надоранд, дар корхонаҳо ҷойҳои ҳолӣ нестанд, маҳкумшуда ҳуччатҳои лозимаро барои бастанӣ шартномаи меҳнатӣ надорад ва ғайра.

Яке аз шаклҳои анҷом додани корҳои тарбиявӣ бо маҳкумшудагон, ин анҷом додани суҳбатҳо бо онҳо ба ҳисоб меравад.

Дар б. 70-и Дастурамал муқарар шудааст, ки баъди ба қайд гирифтани маҳкумшуда ба Нозирот барои гузаронидани суҳбат даъват карда мешавад. Ҳамзамон, муқаррароти меъёри ин банд муҳлати даъват намуданро муайян намекунад. Муаллиф зарур мешуморад, ки ин муҳлат бояд дар Дастурамал ба таври возеҳ танзим карда шавад, масалан, маҳкумшуда пас аз гирифтани даъватнома аз нозироти корҳои ислоҳӣ ба суҳбат даъват карда шуда, ӯ бояд дар муддати 72 соати пас аз қабул ҳозир шавад.

Ҳангоми иҷроӣ ҷазо суҳбатҳои тарбиявӣ ва пешгирикунанда, чун қоида, расман гузаронида мешаванд ва аз маҳкумшуда расмиёти гузаронидани он гирифта мешавад. Дар зиёда аз 100 парвандаи омӯхташуда нишон дода шудааст, ки «бо маҳкумшуда суҳбат гузаронида шудааст». Аммо маълумот дар бораи ҷораҳои мушаххаси назорат ва таъсири тарбиявӣ-профилактикии инспектор вучуд надорад.

Тавсия дода мешавад, ки дар Дастурамал ҳангоми гузаронидани суҳбат масъалаҳои дигар, аз ҷумла: вазъи саломатии маҳкумшуда, робитаҳои иҷтимоӣ, шароити моддӣ ва маишӣ, майли маҳкумшуда ба ин ё он намуди фаъолият, сатҳи саводнокии маҳкумшуда, малақаҳои тичоратии ӯ, шароити оилавӣ, муносибати маҳкумшуда бо атрофиён ва дигар маълумоте, ки метавонанд барои иҷроӣ корҳои тарбиявӣ, ислоҳи маҳкумшуда ва инчунин пешгирии содир шудани ҳуқуқвайронкунонҳои нав истифода шаванд.

Яке аз вазифаҳои нозирот, ин назорат намудани иҷрои талаботи ҳукм аз ҷониби маъмурияти ташкилоти ҷои кори маҳкумшуда ба ҳисоб меравад. Дар Дастурамал танҳо механизми амал намудани нозироти корҳои ислоҳӣ ҳангоми риоя нашудани вазифаи дуруст ва сари вақт дошта, гирифтани маблағ аз музди меҳнати маҳкумшуда аз тарафи маъмурият муайян шудааст. Тарзи амал намудани нозир ҳангоми ошкор шудани риоя нашудани дигар вазифаҳо аз ҷониби маъмурияти ҷои кори маҳкумшуда, ки дар м. 44 КИЧҚ ҚТ мустаҳакам шуда, дар Дастурамал ба танзим дароварда нашудааст.

Гарчанде дар м. 41 КИЧҚ ҚТ ба сифати яке аз вазифаҳои нозироти корҳои ислоҳӣ бурдани назорат аз болои рафтори маҳкумшудагон муқаррар шуда бошад ҳам вале қонунгузор шакл ва усулҳои чунин назоратро ба танзим надаровардааст. Дар КИЧҚ ҚТ ва дигар санадҳои идоравӣ муҳлати бурдани назорат муайян нашудааст.

Ба андешаи муаллиф танзими меъёри амалӣ намудани назорат аз болои маҳкумшуда ба корҳои ислоҳӣ дар якҷоягӣ бо қормандони шӯбаи корҳои дохилӣ зарур мебошад. Таҳлили амалияи иҷрои корҳои ислоҳӣ муаллифро ба ҳулоса овардааст, ки вобаста ба шумораи ками нозирон, сарбории зиёди онҳо ва парокандагии маҳалли истиқомати маҳкумшудагон дар ҳудуди шаҳру ноҳияҳо аз ҷониби нозирот ба пуррагӣ амалӣ намудани вазифаҳои худро имконнопазир мегардонад. Баъзан маҳкумшудагон, дар минтақаҳои истиқомат ва қор мекунанд, ки аз маҳалли ҷойгиршавии нозирот дар масофаҳои дур қарор доранд. Чунин ҳолат на фақат барои ба қайдгири ҳар моҳ ду маротиба ҳозир шудани маҳкумшудагон ба нозироти корҳои ислоҳиро мушкил мегардонад, балки имконияти назорат бурдан ва анҷом додани корҳои тарбиявӣ бо онҳоро имконнопазир менамояд.

Дар назарияи ҳуқуқи иҷрои ҷазо бештар он чӣ баҳсноқ аст, ки оё вақти рухсатии ҳарсолаи пардохтшаванда ба муҳлати корҳои ислоҳӣ ба ҳисоб гирифта мешавад? Зеро нигоҳ доштани маблағ дар вақти рухсатии ҳарсолаи пардохтшаванда бевосита дар КИЧҚ ҚТ муайян нашудааст. Бар замми ин, нигоҳдошт аз маблағҳои рухсатии ҳарсолаи пардохтшаванда нигоҳдошт аз «музди меҳнат», чи тавре дар қ. 1 м. 42 КИЧҚ ҚТ муқаррар шудааст, ба ҳисоб намеравад. Чунки музди меҳнат – ин маҷмуи подошҳо ... барои корҳои амалан иҷрошуда ба ҳисоб меравад (м. 102² Кодекси меҳнати ҚТ). Барои бартараф намудани чунин норавшани меъёри КИЧҚ ҚТ муаллиф ба мақсад мувофиқ мешуморад, ки ба қ. 3 м. 43 КИЧҚ ҚТ ибораи зерин илова карда мешуд: «Ба муҳлати адои ҷазо ... аз ҷумла вақти рухсатии пардохтшавандаи ҳарсола ба ҳисоб гирифта мешавад».

Зербоби дуҷуми боби дуҷуми рисола – «**Шартҳои адои ҷазо дар намуди корҳои ислоҳӣ**» номгузорӣ шуда, дар он тартиби адои ҷазои мазкур мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Шартҳои адои ҷазои корҳои ислоҳӣ дар м. 40 КИЧҚ ҚТ ба танзими дароварда шудааст. Муаллиф шартҳои адои корҳои ислоҳиро шартан ба асосӣ ва иловагӣ ҷудо намуда, ба шартҳои асосӣ он ҳолатҳое дохил менамояд, ки нисбати ҳар як маҳкумшуда ба корҳои ислоҳӣ муқаррар шудаанд. Ба шартҳои иловагӣ бошад дохил мешаванд, он шартҳое, ки на ҳама вақт ҳангоми иҷрои ҷазои корҳои ислоҳӣ ҷой доранд.

Муаллиф шартҳои адои корҳои ислоҳиро баррасӣ намуда қайд менамояд, ки мутобиқи қ. 3 м. 40 КИЧҚ ҚТ дар давоми муҳлати адои ҷазои корҳои ислоҳӣ ба маҳкумшудагон иҷозат дода намешавад, ки бидуни иҷозати хаттӣ нозироти корҳои ислоҳӣ бо хоҳиши худ аз кор озод шаванд. Дар баробари ин муаллиф ба ҷой доштани як қатор муҳолифатҳо дар КИЧҚ ҚТ ишора менамояд (қ. 5 м. 40, 44 ва қ. 3 м. 40 КИЧҚ ҚТ). Қисми 3 м. 40 КИЧҚ ҚТ муқаррар менамояд, ки дар давоми муҳлати адои ҷазои корҳои ислоҳӣ ба маҳкумшудагон иҷозат дода намешавад, ки бидуни иҷозати хаттӣ нозироти корҳои ислоҳӣ бо хоҳиши худ аз кор озод шаванд. Қисми 5 моддаи мазкур бошад, баръакс ба маҳкумшуда иҷозат медиҳад, ки бо хоҳиши худ аз кор озод шавад бо шарт он ки дар давоми даҳ рӯз нозироти корҳои ислоҳиро дар ин бора огоҳ созад. Тақрибан ҳамин гуна муқаррарот дар м. 44 КИЧҚ ҚТ муқаррар шудааст.

Ба андешаи муаллиф барои баргараф намудани ҷунин муҳолифатҳо м. 44 КИЧҚ ҚТ бояд тағйир дода шуда, ба он иловаи зерин ворид карда шавад: «маъмурияти ташкилоте, ки дар он маҳкумшуда ба корҳои ислоҳӣ кор мекунад, вазифадор аст, ки ду ҳафта пештар нозироти корҳои ислоҳиро мавриди ба дигар вазифа гузаронидан, аз кор озод намудан огоҳ созад, маҳкумшудаи барои аз кор озод шудан бо ариза мурочиат намударо ба нозироти корҳои ислоҳӣ барои гирифтани розигӣ фириштад».

Унвонҷӯ чораҳои ҳавасмандгардонии нисбат ба маҳкумшудагон ба корҳои ислоҳӣ татбиқшавандаро таҳлил намуда, андешаҳои худро дар бораи васеъ намудани доираи чораҳои ҳавасмандгардонӣ пешниҳод намудааст.

Аз ҷумла муаллиф баён менамояд, ки дар Дастурамал ҳолатҳои кам кардани андозаи нигоҳдошт муқаррар шудааст. Аммо на ба сифати чораи ҳавасмандгардонӣ. Ҷунонҷӣ мутобиқи б. 87 Дастурамал Нозирот, худ маҳкумшуда ё маъмурияти ташкилоте, ки ӯ кор мекунад, ҳуқуқ дорад ба суд оиди камкунии андозаи нигоҳдошт аз маош ҳангоми бадтар шудани шароити моддии ӯ гувоҳнома баён намояд. Таъинот оиди камкунии андозаи нигоҳдошт бо назардошти ҳама даромадҳои маҳкумшуда бароварда мешавад. Вале, дар КИЧҚ ҚТ бошад, меъёр дар бораи имконияти кам кардани андозаи нигоҳдошт аз музди меҳнат пешбинӣ нашудааст. Ба андешаи муаллиф дар КИЧҚ ҚТ

муқаррар намудани чунин муқаррарот дар бораи имконияти кам намудани андозаи нигоҳдошт, ба ғайр аз ҳолатҳои бад шудани шароити моддии маҳкумшуда, инчунин ҳамчун ҷораи ҳавасманднамоӣ нисбати маҳкумшудагонӣ ба меҳнат софдилона муносибаткунанда метавонист аҳаммияти муайянро доро бошад. Бинобар ин, пешниҳод мешавад, ки ба қ. 7 м. 45 КИЧҚ ҚТ бо мазмуни зайл ворид карда шавад: нозироти корҳои ислоҳӣ, маҳкумшуда ё маъмурияти ташкилоте, ки ӯ кор мекунад ҳуқуқ дорад ба суд оиди камкунии андозаи нигоҳдошт аз музди меҳнат ҳангоми бадтар шудани шароити моддии ӯ муроҷиат наоянд. Таъинот дар бораи камкунии андозаи нигоҳдошт бо назардошти ҳама даромадҳои маҳкумшуда бароварда мешавад.

Дар амалияи иҷроӣ корҳои ислоҳӣ баъзе мушкилиҳо дар мавриди иваз намудани ҷазои мазкур бо маҳрум сохтан аз озодӣ вобаста ба матни қ. 3 м. 52 КЧ ҚТ ба вучуд омада метавонад, ки сухан дар бораи шахси ба корҳои ислоҳӣ маҳкумшуда меравад. Аммо чӣ бояд кард, агар гунаҳгор на ба ҷазои корҳои ислоҳӣ, балки ба ҷазои ҷарима маҳкум шуда, корҳои ислоҳӣ баъдан ба тарзи ивазнамоӣ дар асосӣ қ. 5 м. 49 КЧ ҚТ таъин шуда бошад?

Барои бартараф намудани чунин муҳолифат, бо талаботи принсипи қонуният, ки мутобиқи он мазмуни КЧ бояд дақиқан мутобиқи матни он фаҳмида шавад (қ. 4 м. 4 КЧ ҚТ) дар қ. 3 м. 52 КЧ ҚТ ибораи «шахси ба корҳои ислоҳӣ маҳкумшуда» зарур аст, ки бо калимаи «маҳкумшуда» иваз карда шавад.

Дар зербоби сеюми боби дуюм диссертант «**Воситаҳои ислоҳӣ маҳкумшудагонӣ, ки ҷазоро дар намуди корҳои ислоҳӣ адо менаоянд**», дида баромадааст. Дар ин зербоб имкониятҳои истифодаи воситаҳои асосии ислоҳӣ маҳкумшудагон нисбат ба категорияҳои шахсони ба корҳои ислоҳӣ маҳкумшуда таҳлил карда шудааст.

Раванди иҷроӣ ҷазо дар сурати баровардани ҳукм ба ҷазои дар намуди корҳои ислоҳӣ аз ҷониби нозироти корҳои ислоҳӣ истифодаи маҷмуи воситаҳои асосии ислоҳӣ маҳкумшудагонро, ки дар қисми 2 м. 14 КИЧҚ ҚТ муқарраршударо талаб менаоянд.

Бояд қайд кард, ки истифодаи воситаҳои ислоҳӣ ба маҳкумшудагонӣ, ки ҷазоро дар шакли корҳои ислоҳӣ адо мекунанд, хусусиятҳои худро дорад.

Мутаассифона дар КИЧҚ ҚТ ва Дастурамал оид ба тартиби иҷроӣ ҷазохое, ки бо ҷудо нигоҳ доштани маҳкумшуда аз ҷомеа вобаста намебошанд, шакл ва усулҳои корҳои тарбиявӣ бо маҳкумшудагонӣ мазкур ба андешаи мо на фақат барои ислоҳӣ маҳкумшудагон мусоидат намекунад, балки дар як қатор ҳолатҳо асос барои дур шудани маъмурияти ташкилоти ҷойи қори маҳкумшуда аз гузаронидани корҳои тарбиявӣ бо онҳо мегардад.

Муаллиф эътироф месозад, ки барои пешбурди корҳои тарбиявӣ шахсияти маҳкумшударо ҳамачониба омӯхта, мақсадҳо, ниёзҳо, арзишҳои ҳаёти ва амсоли онҳоро доништан зарур аст, ки ин аз ҳар як қорменти нозироти қорҳои ислоҳӣ салоҳияти мувофиқи қасбии психологиро талаб менамояд. Аз ин рӯ, баҳри беҳтар намудани вазӣ қорҳои тарбиявӣ дар байни маҳкумшудагоне, ки дар қайди назоратӣ қарор доранд дар нозирот баҳшҳои хизмати психологӣ таъсис доданро мувофиқи мақсад мешуморад.

Муаллиф пешниҳод менамояд, ки шакл ва усулҳои гузаронидани қорҳои тарбиявӣ бо маҳкумшудагон ба қорҳои ислоҳӣ тавзеҳ дода шавад. Аз ин рӯй ба б. 70 Дастурамал тағйирот бо мазмуни зерин ворид қарда шавад:

«Нозироти қорҳои ислоҳӣ бо маҳкумшудагон гузаронидани қорҳои тарбиявиро ташкил мекунад, бо онҳо суҳбатҳои инфиродӣ мегузаронад, усулҳои таъсиррасонии равонӣ ва педагогиро истифода мебарад, ба қараёни ислоҳ намудани маҳкумшуда ҳешовандон, ҳамқорони онҳо, намояндагони ташкилотҳои қамъиятӣ, диниро, ки метавонанд ба маҳкумшуда таъсири мусбӣ расонанд қалб месозад, ба маҳкумшудагон дар тағйирёбии психологӣ, дар фароҳам овардани муҳити аз қихати равонӣ мусоид дар фаъолияти истехсолӣ, таҳсилот ва ғайра қумак мерасонанд, хусусиятҳои шахсиятро омӯхта таъсиррасонии ислоҳиро истифода мебарад, дурнамой рафтори маҳкумшударо дар давраи адои қазо ва пас аз он пешгӯй мекунанд, тарзи зиндагӣ, истироҳат, баҳои қиноятӣ содиршударо меомӯзанд, ба қои истиқомат, қор, таҳсил ташриф меоранд».

Бо мақсади таъмини фаъолияти муназзами нозироти қорҳои ислоҳӣ барои амалӣ намудани мақсадҳои қазо бояд қонсепсияи мушаххаси гузаронидани қорҳои тарбиявӣ таҳия қарда шавад, ки ба баланд бардоштани самаранокии таъсири тарбиявӣ ба маҳкумшудагон бо истифода аз натиҷаҳои дастовардҳои охирина илмӣ равона қарда шудааст.

Муаллиф меҳнатро ҳамқун яке аз воситаҳои асосии ислоҳӣ маҳкумшудагон баррасӣ намуда истода баён менамояд, ки дар масъалаи ба қор таъмин намудани маҳкумшудагон ба қорҳои ислоҳӣ мушкилиҳо қой дорад, яъне маҳкумшудагон мустақилона қойи қори пайдо қарда наметавонанд, дар ҳолатҳои пайдо шудани қунин қой қорфармо намехоҳад бо қунин маҳкумшуда шартномаи меҳнатӣ бандад.

Бинобар ин, айни қамон зарур шуморида мешавад, ки аз руйи тартиби қонунгузорӣ ба тариқи қвотавай қойҳои қорӣ барои маҳкумшудагон ба қорҳои ислоҳӣ мустаҳақам қарда шуда, доираи муайяни имтиёзҳо бо мақсади ҳавасмандгардонии қорфармо барои ба

кор қабул намудани категорияи мазкури маҳкумшудагон муқаррар карда шавад. Вобаста ба ин ба м. 9 Қонуни ҚТ «Дар бораи мусоидат ба шуғли аҳоли» аз 1 августи 2003 тағйирот ворид карда шуда ба номгӯйи шахсони дорои кафолатҳои иловагии шуғл маҳкумшудагон ба қорҳои ислоҳӣ низ дохил карда шаванд. Барои пешгирии содир шудани ҷиноят, омодагии касбии захираҳои меҳнатӣ ва махсусан онҳое, ки аллақай ба роҳи ҷиноӣ баромадаанд, аҳамияти қалон дорад.

Барои пешгирии содир шудани ҷиноят, омодагии касбии захираҳои меҳнатӣ ва махсусан онҳое, ки аллақай ба роҳи ҷиноӣ баромадаанд, аҳамияти қалон дорад.

Дар робита ба ин бояд қайд намуд, ки чунин воситаи ислоҳшавиро ҳам нисбати ноболиғон ва ҳам қалонсолон татбиқ кардан мумкин аст. Дар ин ҳолат, махсусан муҳим аст, ки адои қорҳои ислоҳӣ ба тахсилӣ ӯ ҳалал нарасонад.

Воситаи дигари таъсиррасонии ислоҳӣ ба монандӣ таъсиррасонии ҷамъиятиро таҳлил намуда муаллиф баён менамояд, ки аҳамияти таъсиррасонии ҷамъиятӣ ҳамчун яке аз василаҳои асосии ислоҳшавӣ на танҳо дар давраи адои ҷазо, балки баъд аз адои ҷазо низ зоҳир мешавад. Чунин ислоҳот бояд ҳатман ба маҳкумшудагон барои қорҳои ислоҳӣ татбиқ карда шавад.

Масъалаи иштироки ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар раванди ислоҳшавӣ дар қисми умумӣ м. 11 КИЧҚ ҚТ муқаррар карда шуда, он нисбати ҳама намӯҳҳои ҷазо, ки тартиб ва шартҳои иҷрои он дар қисми махсуси КИЧҚ ҚТ ба танзим дароварда шудааст, татбиқ мегардад. Аммо, дар ягон моддаи қисми махсуси КИЧҚ ҚТ масъалаи «таъсиррасонии ҷамъиятӣ» нисбати маҳкумшудагон ба қорҳои ислоҳӣ зикр нагардидааст.

Пешниҳод мешавад, ки бо мақсади тақвият додани таъсиррасонии ҷамъиятӣ нозирони ҷамъиятӣ таъсис дода шуда, онҳо дар ба амал баровардани назорат ва анҷом додани таъсиррасонии ислоҳӣ ба нозироти қорҳои ислоҳӣ кумак расонанд.

Ба андешаи муаллиф, таъсиси фаъолияти нозирони ҷамъиятӣ ба талаботи Қоидаҳои стандарти минималии СММ (Қоидаҳои Токио) оид ба иштироки ҷомеа дар раванди ислоҳшавӣ ва одатқунонии иҷтимоии маҳкумшудагон комилан мувофиқат мекунад.

Зербоби чоруми боби дуюм «**Ҳуқуқ ва уҳдадориҳои шахсони ба ҷазо дар намуди қорҳои ислоҳӣ маҳкумгардида**» номгузорӣ шудааст. Муаллиф вазъи ҳуқуқии маҳкумшудагонро таҳлил намуда истода, баён медорад, ки қонунгузории иҷроӣ ҷазои ҷиноятии ҚТ ба танзими вазъи ҳуқуқии шахсоне, ки ба ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкум гардидаанд, назар ба маҳкумшудагоне, ки бо ҷазоҳои ғайриҳабсӣ маҳкум шудаанд, таваҷҷуҳи бештар зоҳир намудааст. Ба андешаи муаллиф, чунин ҳолат асоснок нест, зеро ҷазоҳое, ки бо маҳрум сохтан

аз озодӣ, алахусус маҳдуд намудани озодӣ, корҳои ислоҳӣ ва корҳои ҳатмӣ марбут нестанд, ҳуқуқи озодиҳои маҳкумонро ба таври назаррас маҳдуд мекунад ва аз ин рӯй, танзими мушаххсӣ меъёри-ҳуқуқиро талаб мекунад.

Вазъи ҳуқуқи маҳкумшудагон ба корҳои ислоҳӣ як намуди вазъи махсуси ҳуқуқӣ мебошад. Қайд мегардад, ки маҳкум намудани шахс ба ҷазои ҷиноятӣ сабаби аз шаҳрвандии ҚТ маҳрум шудани ӯ намегардад ва гузашта аз ин маҳкумшуда наметавонад шаҳрвандии худро то ба охир расидани адои ҷазои ҷиноятӣ иваз намояд, бинобар ин вазъи махсуси ҳуқуқи маҳкумшуда ба вазъи умумии ҳуқуқи шаҳрвандии ҚТ асос меёбад.

Ба вазъи ҳуқуқи маҳкумшуда ба корҳои ислоҳӣ ҳуқуқ, манфиатҳои қонунӣ ва уҳдадорихои ӯ дохил мешаванд.

Корҳои ислоҳӣ, аз ҷиҳати мазмуни маҳдудиятҳои ба ҳуқуқи маҳкумшудагон гузошта шаванда, ба маҳдуд намудани ҳуқуқи шаҳрвандон оид ба ихтиёрдорӣ пурраи қобилияти меҳнати худ ки дар м. 35 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ шудааст равона шудаанд. Ғайр аз ин, корҳои ислоҳӣ маҳдуд намудани ҳуқуқи молу мулкии маҳкумшудагон, яъне маҳдуд намудани ҳуқуқи ихтиёрдорӣ музди меҳнат ба андоза ва муҳлати муқарраркардаи ҳукми судро пешбинӣ мекунад.

Аз рӯйи дараҷаи инъикоси маҳдудиятҳои маҳкумшудагон дар қонунгузорӣ, онҳо ба бевосита ва бавосита тақсим карда мешаванд. Маҳдудиятҳои бевосита он маҳдудиятҳои мебошанд, ки дар қонун муайян шудаанд. Дар мавриди корҳои ислоҳӣ чунин маҳдудиятҳо – манъи даъвати маҳкумшудагон ба хизмати ҳарбӣ ҳангоми адои ҷазо дар намуаи корҳои ислоҳӣ. Маҳдудиятҳои бевосита ҳангоми қувваи қонуни даромадани ҳукми суд амалӣ мегардад.

Маҳдудиятҳои бавосита, маҳдудиятҳои мебошанд, ки бевосита дар қонун муайян нагардидаанд, аммо аз мазмуни ҷазо бармеоянд, масалан ҳуқуқи аз кор бо хоҳиши озод гардидани шахси ба ҷазои корҳои ислоҳӣ маҳкумшуда бе иҷзати нозироти корҳои ислоҳӣ маҳдуд карда мешавад.

Вазъи ҳуқуқи маҳкумшудагон ба корҳои ислоҳиро баррасӣ намуда, муаллиф ба хулоса омадааст, ки ҳуқуқи маҳкумшудагон барои гирифтани маълумот дар бораи ҳуқуқҳо ва уҳдадорихои худ, дар бораи тартиб ва шартҳои адои ҷазои корҳои ислоҳӣ, ки аз ҷониби суд таъин карда шудааст, аз ҷониби нозироти корҳои ислоҳӣ пурра иҷро карда намешавад. Бинобар ин ба ҳар як маҳкумшуда бояд ёддоштномаи дахлдорсупоридан зарур аст.

ХУЛОСА

Хулосаи таҳқиқоти корҳои ислоҳӣ ҳамчун намуди ҷазои ҷиноятӣ: масоили иҷро ва адои он, чунин аҳаммияти назариявӣ доранд:

1. Корҳои ислоҳӣ ҳамчун намуди ҷазои ҷиноятӣ дар амалияи қонунгузории ватанӣ таърихи тӯлонӣ дорад ва ҳамчун ҷораи муқовимат ба ҷинояткорӣ дар солҳои аввали ҳокимияти шуравӣ таҳия ва муқаррар карда шудааст [4-М].

2. Корҳои ислоҳӣ дар таърихи ташакулёбии худ ба таври гуногун номгузорӣ мешуд: корҳои маҷбурӣ, корҳои ислоҳи меҳнатӣ, корҳои ислоҳӣ. Он дар давраҳои аввали ҳокимияти шуравӣ натавон ба сифати ҷазои асосӣ, балки ҳамчун ҷазои иловагӣ низ таъин мегардид.

3. Муқаррарот дар бораи нигоҳдошти аз музди меҳнати маҳкумшуда аввалин бор дар Кодекси ислоҳӣ-меҳнатии ҶШФСР 16 октябри соли 1924 муайян шуда, он андозаи 25%-ро ташкил меод. Минбаъд андозаи чунин нигоҳдорӣ дар қонунгузориҳо тағйир меёфт: то 20% (Асосҳои қонунгузории ҷиноятӣ ИҶШС ва ҷумҳуриҳои иттифоқӣ аз 25 декабри соли 1958, КҶ ҚШС Тоҷикистон соли 1961), аз 20 то 50% (КҶ ҚТ 1998 сол) [4-М].

Рушди минбаъдаи қонунгузорӣ дар самти корҳои ислоҳӣ бо қабули Асосҳои қонунгузории ҷиноятӣ ИҶШС ва ҷумҳуриҳои иттифоқӣ аз 25 декабри соли 1958 ва дар заминаи он қабул гардидани КҶ ҚШС Тоҷикистон (1961) алоқаманд мебошад, ки ба танзими хусусият, тартиби таъин, иҷро ва адои ҷазои зикршуда тағйироти ҷиддӣ ворид намуд.

4. Корҳои ислоҳӣ асосан вазифаи алтернативаи ҷазои маҳрум сохтан озодиро иҷро менамояд.

5. Кори ислоҳӣ ҳамчун намуди ҷазои асосие фаҳмида мешавад, ки аз ҷониби суд ба маҳкумшудаи ҷои кори асосӣ дошта ва ҳам ҷойи кори асосӣ надошта таъин гардида, он дар ҷойи кори асосии маҳкумшуда ё дар ҷойҳои дигаре, ки мақоми иҷрокунандаи ҳукм муайян менамояд, вале дар ноҳияи истиқомати маҳкумшуда ба муҳлати бо ҳукми суд муқарраршуда дар доираи аз ду моҳ то ду сол таъин гардида, аз даҳ то сӣ фоизи музди меҳнати ӯ ба ғайри давлат нигоҳ дошта мешавад.

6. Моҳияти корҳои ислоҳӣ, ҳамчун ҷазое, ки бо ҷудо кардани маҳкумшуда аз ҷомеа алоқаманд нест, дар маҳдуд кардани ҳуқуқҳои меҳнатӣ ва молумулкии маҳкумшуда тавассути нигоҳ доштани маблағи муайян ба манфиати давлат, манъи аз кор озод кардан бо хоҳиши худ, маҳдуд кардани ҳуқуқи иваз кардани ҷои истиқомат, ҳуқуқи руҳсатӣ ва муқаррар кардани доғи судӣ ифода мегардад.

7. Ҳуқуқмаҳдудкунии мазмунӣ корҳои ислоҳиро ташкилкунандаро ба ду гуруҳ ҷудо намуд: 1) маҳдудиятҳои дар

қонунгузорию қиноятӣ ҚТ; 2) маҳдудиятҳои дар қонунгузорию иҷрою қазои қазои қиноятӣ ҚТ муқарраршуда.

8. Қорҳои ислоҳӣ бо фаъолияти ҳатмии меҳнати маҳкумшуда алоқаманд мебошад. Ба хусус маҷбури будани меҳнат ҳангоми таъини қазои мазкур ба шахсоне, ки дар қойҳои дигаре, ки мақоми иҷрокунандаи ҳукм муайян менамояд, ба қор қалб мешаванд, аён мегардад. Агар нисбати шахсони дигар меҳнат қардан, интиқоби қасбу қор ҳуқуқи онҳо бошад (м. 35 Қонституцияи ҚТ) пас нисбати маҳкумшудагон ба қорҳои ислоҳӣ он ба уҳдодорӣ тақдир меёбад.

Аммо маҷбури будани меҳнати маҳкумшудагон ба қазои қорҳои ислоҳӣ, ки дар санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ, ки меҳнати маҷбуриро манъ менамоянд, муқолифат наменамояд.

9. Пешниҳод намудани руҳсатӣ ба шахсони ба қорҳои ислоҳӣ маҳкумшуда мутобиқи қонунгузорию Қумхуриҳои Ёзбекистон, Қазоқистон ва Қирғизистон аз рӯи асосҳои умумӣ мутобиқи қонунгузориҳои меҳнати қумхуриҳои мазкур ҳал мегардад, яъне муҳлати он тибқи қонунгузорию меҳнат муқаррар қарда шудааст, ки ин ба раванди гуманизатсияи истифодаи қазои қорҳои ислоҳӣ қомилан мувофиқ аст.

Назар ба қонунгузорию меҳнат дар ҚИҚҚ ҚТ пешбинӣ шудани муҳлати қамтари руҳсатӣ ҳуқуқмаҳдудқуние ба ҳисоб меравад, ки ба мазмуни сазодиҳии қазои қорҳои ислоҳӣ дохил намешавад ва қонунгузорию иҷрою қазои қиноятӣ наметавонад мустақилона ҳуқуқмаҳдудқуниҳои хусусияти сазодиҳӣ доштаро муқаррар сазад [5-М].

10. Шартҳои адои қорҳои ислоҳиро шартан ба асосӣ ва иловагӣ қудо намудан мумкин аст. Ба шартҳои асосӣ он ҳолатҳое дохил мешаванд, ки нисбати ҳар як маҳкумшуда ба қорҳои ислоҳӣ муқаррар шудаанд. Ба шартҳои иловагӣ дохил мешаванд, шартҳое, ки на ҳама вақт қой қоранд ва бо сифати иҷрою қазо аз қониби маҳкумшудагони алоҳида ба қазо дар намуди қорҳои ислоҳӣ вобастагӣ қоранд.

11. Вазъи ҳуқуқи маҳкумшуда ба қорҳои ислоҳӣ ин тавассути меъёрҳои соҳаҳои гуногуни ҳуқуқ мустақома қардидани маҷмуи ҳуқуқ, манфиатҳои қонунӣ ва уҳдодориҳои маҳкумшуда вобаста ба қазои адоқардаистодаи ӯ ба ҳисоб меравад.

Мазмуни мақоми ҳуқуқи маҳкумшудагон аз маҷмуи унсурҳои он иборат аст, ба монанди ҳуқуқ ва уҳдодориҳои маҳсуси маҳкумшудагон, манфиатҳои қонунии маҳкумшудагон, ки аз моҳияти қазои таъиншуда бармеоянд. Дар робита ба ин, мақоми ҳуқуқи маҳкумшудагон ба қорҳои ислоҳӣ аз рӯи тартиб ва шартҳои адои онҳо муайян қарда мешавад [6-М].

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ ТАҲҶИҚОТ

1. Бо назардошти таҷрибаи КИЧ Қирғизистон ва Украина дар самти иҷрои ҷазо лозим шуморида мешавад, ки дар номгуӣ к. 1 м. 47 КИЧҚ ҚТ банди алоҳида дар намуди «ичро накардани уҳдадорӣ ба корҳои ислоҳӣ муқарраршуда» дохил карда шавад ё бандҳои алоҳидаи дарбаргирандаи ҳама ҳолатҳои иҷро накардани уҳдадорӣ ба зиммаи маҳкумшудагон ба ҷазои мазкур илова карда шаванд [7-М].

2. Ҳолатҳои вайрон намудани тартиботи ҷамъиятӣ ё амнияти ҷамъиятӣ, ки боиси ба ҷавобгарии маъмури кашидан гардидааст, ба мақсад мувофиқ шуморида мешавад, агар ҳамчун вайрон кардани тартиб ва шартҳои адои ҷазо дар намуди корҳои ислоҳӣ эътироф шуда (КИЧ Украина), дар к. 1 м. 47 КИЧҚ ҚТ муқаррар шавад [7-М].

3. Мухлати адои ҷазо, ки дар як қатор давлатҳои пасошуравӣ (Чумҳурии Озарбойҷон, Беларус) муқаррар шудааст, манфиати қонунии маҳкумшудагонро ба корҳои ислоҳӣ ҳимоя мекунад. Аз ин рӯ, муқаррар кардани муҳлатҳо дар КИЧҚ ҚТ мақсаднок ба назар мерасад [7-М].

4. КИЧҚ ҚТ муҳлати 10 рӯзаро барои аз ҷониби нозироти корҳои ислоҳӣ ҳал намудани масъалаҳои ташкиливу ҳуқуқии бо ҷалб намудани маҳкумшудагон ба корҳои ислоҳиро муқаррар намудааст (к. 2 м. 39 КИЧҚ ҚТ). Аммо чи тавре таҷриба нишон медиҳад муҳлати мазкур барои бо меҳнат таъмин намудани маҳкумшудагони ҷойи қори асосӣ надошта кофӣ намебошад. Бинобар ин пешниҳод мешавад, ки к. 2 м. 39 КИЧҚ ҚТ бо таҳрири зайл ифода карда шавад: ҳукми дар мавриди корҳои ислоҳӣ дар муҳлати на дертар аз сӣ рӯз аз рӯзи ба нозироти корҳои ислоҳӣ расидани фармоиши дахлдори суд бо нусхаи ҳукм (таъинот, қарор) иҷро карда мешаванд.

5. Дар к. 5 м. 40 КИЧҚ ҚТ бо таҳрири зер ифода карда шавад: «Дар мавриди тағйир ёфтани ҷои қор ё тағйир додани ҷои истиқомат маҳкумшуда уҳдадор аст пешакӣ дар давоми даҳ рӯз нозироти корҳои ислоҳиро огоҳ созад» [2-М].

6. Танзими меъёри амалӣ намудани назорат аз болои маҳкумшуда ба корҳои ислоҳӣ дар якҷоягӣ бо қорамандони шӯъбаи корҳои дохилӣ зарур мебошад. Бинобар ин, пешниҳод мешавад, м. 41 КИЧҚ ҚТ бо ибораи «...дар мусоидат бо мақомоти корҳои дохилӣ рафтори маҳкумшудагонро дар маҳалли истиқомат назорат менамояд...» пурра карда шавад.

7. Ба к. 2 м. 42 КИЧҚ ҚТ муқаррароти зерин илова карда шавад: «Вазифа ва манъқуниҳои пешбининамудаи қисми 1 м. 42 КИЧҚ ҚТ нисбати маҳкумшудагоне татбиқ кардан мумкин аст, ки аз се як ҳиссаи муҳлати ҷазои корҳои ислоҳиро адо карда бошанд. Дар ҳолатҳои

вайрон намудани тартиб ва шартҳои иҷроии қорҳои ислоҳӣ нозироти қорҳои ислоҳӣ ҳуқуқ дорад, ки вазифа ва манъқуниҳоро пештар аз муҳлати зикршуда муқаррар созад» [2-М].

8. Пешниҳод мешавад, ки ба қ. 3 м. 43 КИЧҚ ҚТ иборати зерин илова карда шавад: «Ба муҳлати адои ҷазо ... аз ҷумла вақти руҳсатии пардохташавандаи ҳарсола ба ҳисоб гирифта мешавад».

9. Пешниҳод мешавад, ки м. 44 КИЧҚ ҚТ бояд тағйир дода шуда ба он иловаи зерин ворид карда шавад: «Маъмурияти ташкилоте, ки дар он маҳкумшуда ба қорҳои ислоҳӣ қор мекунад, вазифадор аст, ки қаблан ду ҳафта пештар нозироти қорҳои ислоҳиро мавриди ба дигар вазифа гузаронидан, аз қор озод намудан огоҳ созад, маҳкумшудаи барои аз қор озод шудан бо ариза муроҷиат намударо ба нозироти қорҳои ислоҳӣ барои гирифтани розигӣ фириштад».

10. Ба қ. 7 м. 45 КИЧҚ ҚТ бо мазмуни зайл ворид карда шавад «Дар сурати вазнин гардидани шароити моддии маҳкумшуда ё рафтори шоиста, нозироти қорҳои ислоҳӣ ҳуқуқ дорад ба суд дар бораи қам кардани андозаи нигоҳ доштани музди меҳнати маҳкумшуда муроҷиат намояд» [2-М].

11. Барои гузаронидани қорҳои тарбиявӣ шахсияти маҳкумшуда ҳамаҷониба омӯхта, ҳадафҳо, эҳтиётот, арзишҳои ҳаёти ва ғайраро муайян кардан лозим аст, ки ин аз ҳар як қорманди нозироти қорҳои ислоҳӣ дорои салоҳияти дахлдори касбии равониро талаб мекунад. Аз ин рӯ, барои беҳтар намудани вазъияти қорҳои тарбиявӣ дар байни маҳкумшудагоне, ки тахти назорат қарор доранд, дар назди нозирот ташкил намудани шуъбаҳои хизмати психологӣ ба мақсад мувофиқ аст.

12. Дар б. 70 Дастурамал оид ба тартиби иҷроии ҷазоҳое, ки бо ҷудо нигоҳ доштани маҳкумшуда аз ҷомеа вобаста намебошад муқаррар шудааст, ки баъди ба қайд гирифтани маҳкумшуда ба нозирот барои гузаронидани суҳбат даъват карда мешавад. Ҳамзамон, муқаррароти меъёрии ин банд муҳлати даъват намуданро муайян намекунад. Мо чунин мешуморем, ки ин муҳлат бояд дар Дастурамал ба таври возеҳ танзим карда шавад, масалан, маҳкумшуда пас аз гирифтани даъватнома аз нозироти қорҳои ислоҳӣ ба суҳбат даъват карда шуда ӯ бояд дар муддати 72 соат ҳозир шавад.

13. Тарзи амал намудани нозир ҳангоми ошқор шудани риоя нашудани дигар вазифаҳо аз ҷониби маъмурияти ҷойи қори маҳкумшуда дар Дастурамал ба танзим дароварда нашудааст. Бинобар ин, пешниҳод мешавад, ки ба Дастурамал банди иловагӣ бо мазмуни зайл дохил карда шавад: «Дар ҳолатҳои аз ҷониби маъмурияти ҷойи қори маҳкумшуда ба қорҳои ислоҳӣ иҷро накардани дигар вазифаҳое, ки боиси имконнопазирии иҷроии қорҳои ислоҳӣ дар ҳамин ташкилот мегардад, нозирот оид ба ин ба прокуратура дар бораи ба ҷавобгарӣ

кашидани шахсони мансабдори гунаҳгор мутобиқи қонунгузори Чумхурии Тоҷикистон хабарнома ирсол менамояд».

14. Бо мақсади расонидани ёрӣ ба нозироти корҳои ислоҳӣ дар иҷрои корҳои ислоҳӣ, гузаронидани корҳои тарбиявӣ бо маҳкумшудагон, бурдани назорат аз болои онҳо, ҳал намудани масъалаҳои ҳифзи иҷтимоӣ, меҳнатӣ ва маиши маҳкумшудагон дар назди нозироти корҳои ислоҳӣ нозирони ҷамъиятӣ аз ҳисоби намояндагони иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, коллективҳои меҳнатӣ ва дигар шаҳрвандон, ки дониши зарурӣ ва таҷрибаи ҳаётӣ доранд, таъсис дода шавад.

15. Ба нозироти корҳои ислоҳӣ ҳуқуқи ҳавасмандгардонии маънавӣ ва моддӣ корхонаҳо, ташкилотҳо, муассисаҳо, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, шаҳрвандон, ки дар ислоҳи маҳкумшуда мусоидат менамоянд, ки ба ислоҳӣ онҳо ёрӣ мерасонанд, пешниҳод гардад [7-М].

16. Ҳангоми омӯзиши вазъи ҳуқуқии маҳкумшудагон ба корҳои ислоҳӣ, муаллиф ба ҳуҷуме меояд, ки ҳуқуқи маҳкумшудагон барои гирифтани маълумот дар бораи ҳуқуқ ва уҳдадорихои онҳо, тартиб ва шартҳои адои корҳои ислоҳии таъинкардаи суд аз ҷониби нозироти корҳои ислоҳӣ пурра амалӣ карда намешавад. Барои пурра амалӣ намудани ҳуқуқи маҳкумшудагон ба иттилоот бояд ба онҳо ёддоштномаи дахлдор супорида шавад [6-М].

Барои пурра таъмин намудани ҳуқуқҳои маҳкумшудагон барои гирифтани маълумот дар бораи ҳуқуқи уҳдадорихои худ, тартиб ва шартҳои адои корҳои ислоҳӣ, ки суд таъин намудааст, татбиқи амалии муқаррароти қисми 3 моддаи 8 КҶ ҚТ аҳаммияти калон дорад.

Азбаски амалияи нозироти корҳои ислоҳӣ нишон медиҳад, ки нисбат ба шахсоне, ки ба ин ҷазо маҳкум шудаанд, тартиб ва шартҳои адои он одатан дар давраи ба қайд гирифтани дар мақомотҳои зикршуда, асосан дар рафти суҳбат ба таври шифохӣ шарҳ дода мешавад. Аммо ин усули тавзеҳот, ки бо ақл ва фаҳмиши шахси маҳкумшуда алоқаманд аст, на ҳамеша барои дарки шароити адои ҷазо мусоидат мекунад. Аз ин рӯ, барои таъмини принсипи қонуният ва эҳтироми ҳуқуқи уҳдадорихои маҳкумшуда тавсия дода мешавад, ки дастрасии хаттӣ бо муқаррароти дахлдори қонун нисбати ҷазои мушаххасе, ки шахс ба он маҳкум шудааст, таъмин карда шавад.

Ба таври хаттӣ пешниҳод намудани чунин маълумот дар бораи тартиб ва шартҳои адои ҷазо метавонад ба маҳкумшудагон барои пурратар дарк намудани зарурати риояи низоми адои ҷазо, ҳаҷми ҳуқуқи уҳдадорихо, манфиатҳои қонунии онҳо ва мусоидат намудан ба иҷрои самараноки ҷазо мусоидат намояд.

ФЕХРИСТИ

ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ

I. Мақолаҳое, ки дар маҷаллаҳои тақризшаванда ва тавсиякардаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъб расидаанд:

[1-М]. Камолов, З.А., Нодиров, Н.М. Проблемы определения содержания наказания в виде исправительных работ [Текст] / З.А. Камолов, Н.М. Нодиров // Академический юридический журнал. – 2018. – №4 (28). – С. 83-87; ISSN 2305-0535.

[2-М]. Шарипов, Т.Ш., Нодирзода, Н.М. Корҳои ислоҳӣ дар қонунгузори ҷинояти давлатҳои пасошуравӣ [Матн] / Т.Ш. Шарипов, Н.М. Нодирзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2024. – №1. – С. 214-220; ISSN 2413-5151.

[3-М]. Нодирзода, Н.М. Воситаҳои асосии ислоҳи маҳкумшудагон, ки ҷазоро дар намуди қорҳои ислоҳӣ адо менамоянд [Матн] / Н.М. Нодирзода // Идорақунии давлатӣ. – 2024. – №1 (66) – С. 284-290; ISSN 2709-8567.

[4-М]. Нодирзода, Н.М. Таърихи пайдоиш ва инкишофи қорҳои ислоҳӣ ҳамчун намуди ҷазои ҷиноятӣ [Матн] / Н.М. Нодирзода // Қонунгузори. – 2024. – №1 (53). – С. 194-207; ISSN 2410-2903.

II. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷмӯаҳо ва дигар нашрияҳои илмӣ-амалӣ ҷоп шудаанд:

[5-М]. Нодиров, Н.М. Қорҳои ислоҳӣ мувофиқа бо стандартҳои байналхалқӣ, муносибат бо маҳкумшудагон ва модели қонунгузори давлатҳои аъзои иттиҳоди давлатҳои мустақил [Матн] / Н.М. Нодиров // Маводи конференсияи илмӣ-амалии профессорон, омӯзгорон ва муҳаққиқони ҷавони ДДҲБСТ таҳти унвони «Илм ва инноватсия баҳри иҷрои ҳадафҳои миллий». – Ҳучанд: нашриёти «Дабир», 2019. – С. 214-217.

[6-М]. Нодирзода, Н.М. Ҳуқуқ ва уҳдадорихои шахсони ба ҷазо дар намуди қорҳои ислоҳӣ маҳкумгардида [Матн] / Н.М. Нодирзода // Маводҳои конференсияи дуввуми илмӣ-амалӣ доир ба мавзӯи «Ҳуқуқ ва иқтисод: масъалаҳои ҳуқуқи иқтисодиёти рақамӣ» (ш. Душанбе, 31 майи соли 2021) / Зери таҳрири доктори илмҳои ҳуқуқ Меликов У.А., номзади илмҳои ҳуқуқ Қудратов Н.А. – Душанбе: «Баҳманрӯд», 2021. – С. 217-220.

[7-М]. Нодирзода, Н.М. Чораҳои ҳавасмандгардонӣ ва саркаши намудан аз адои ҷазо дар намуди қорҳои ислоҳӣ дар давлатҳои пасошуравӣ [Матн] / Н.М. Нодирзода // Масоили мубрами тақмили Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир: маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмию назариявӣ (ш. Душанбе, 1 ноябри соли 2023) / Зери таҳрири номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент Мирзозода П.З. – Душанбе: Матбааи ДМТ, 2023. – С. 362-368.

[8-М]. Нодирзода, Н.М. Шартҳои адои ҷазо дар намуди корҳои ислоҳӣ [Матн] / Н.М. Нодирзода // Масоили муҳими ҳуқуқи ҷиноятӣ, криминалогия ва ҳуқуқи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ: назария ва амалия: маҷмаи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ (ш. Душанбе, 22-23-24-юни соли 2024) / Зери таҳрири доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент Мирзозода П.З. – Душанбе: «Ватан Принт», 2024. – С. 291-298.

ТАДЖИКСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

На правах рукописи

УДК: 343.2+343.262+343.8+343.9

ББК: 67.99(2таджик)8+67.408+67.409+67.51

Н – 72

НОДИРЗОДА НОЗИМДЖОН МАНСУР

**ИСПРАВИТЕЛЬНЫЕ РАБОТЫ КАК ВИД УГОЛОВНОГО
НАКАЗАНИЯ: ВОПРОСЫ ИСПОЛНЕНИЯ И ОТБЫВАНИЯ**

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук
по специальности 12.00.08 – Уголовное право и криминология; право
исполнения уголовного наказания

ДУШАНБЕ – 2024

Диссертация выполнена на кафедре уголовного права, криминалистики и предотвращения коррупции юридического факультета Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики.

Научный руководитель: Шарипов Такдиршоҳ Шарифович – доктор юридических наук, профессор, профессор кафедры уголовного права и борьбы с коррупцией юридического факультета Таджикского национального университета.

Официальные оппоненты: Абдухамитов Валиджон Абдухалимович – доктор юридических наук, профессор кафедры уголовного права юридического факультета Таджикско-Российского (Славянского) университета;

Абдурашидзода Азиз Абдумансур – кандидат юридических наук, доцент кафедры уголовного права, криминология и психология факультета №2 Академия МВД Республики Таджикистан.

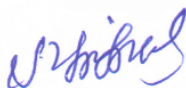
Ведущее учреждение: Государственное учреждения высшего профессионального образования «Таджикский государственный финансово-экономический университет» (г. Душанбе).

Защита диссертации состоится «08» февраля 2025 г., в 10⁰⁰ часов на заседании диссертационного совета 6D.KOA-019 при Таджикского национального университета (734025, г. Душанбе, ул. Буни Хисорак, учебный корпус 11, 1 этаж, зал диссертационного совета юридического факультета).

С содержанием диссертации можно ознакомиться на сайте www.tnu.tj и в Центральной научной библиотеке Таджикского национального университета по адресу: 734025, г. Душанбе, пр. Рудаки, 17.

Автореферат разослан «___» _____ 2025 г.

**Ученый секретарь
диссертационного совета,
кандидат юридических наук**

Мирзоев К.Х.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Несмотря на определенные достижения в области политики исполнения уголовного наказания Республики Таджикистан (далее РТ), здесь до сих пор сохраняется ряд проблем. Так, обязательного совершенствования требуют организация системы исполнения уголовного наказания, воспитание и исправление осужденных в исправительных учреждениях, их социальная адаптация после освобождения из мест лишения свободы и др. Актуальность этих проблем подтверждается и теоретическими исследованиями, и правоохранительной практикой¹.

Гуманизация уголовной политики, ратификация и реализация международно-правовых актов способствовали появлению уголовных наказаний, не связанных с лишением свободы. Однако, с практической точки зрения, все еще существуют определенные проблемы, например относительно поиска объектов в которых можно отбывать наказание в виде исправительных работ. Существуют и другие проблемы по трудоустройству, организации воспитательных работ, применение других средств исправления относительно данной категории осужденных.

Стратегия реформирования системы исполнения уголовных наказаний Таджикистана до 2030 года утверждена Правительством Республики Таджикистан с целью повышения эффективности работы учреждений исполнения наказания, достижения уровня международных стандартов и расширения сферы применения наказаний, не связанных с лишением свободы².

В этой сфере государственная политика в основном осуществляется органами и учреждениями, исполняющими уголовное наказание. Их целью является обеспечение соблюдения прав и свобод осужденных, их исправление, предупреждение новых преступлений. С принятием УК РТ в 1998 г. система наказаний была изменена и в количественном, и в качественном отношении. С учётом этого особый интерес представляют исправительные работы, которые, как один из видов наказания, были сохранены в системе наказаний УК РТ, и сегодня это не вызывает никаких споров. Рассматриваемое наказание предусмотрено в ст. 52 УК РТ и направлено на гуманизацию Уголовного кодекса. Порядок применения исправительных работ,

¹ См.: Концепсия сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2028 бо фармони Президенти ҶТ аз 6 феввали соли 2018, №1005 тасдиқ шудааст // Махзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҶТ «Адлия» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://www.adlia.tj> (санаи муроҷиат: 11.03.2021).

² Қарори Ҳуқумати ҶТ аз 25 июни соли 2020, №385 дар бораи «Стратегияи ислоҳоти низоми иҷрои ҷазои ҷиноятӣ Тоҷикистон то соли 2030».

являющихся альтернативой лишения свободы, предусмотрен гл. 6 КИУН РТ.

Наказание в виде исправительных работ, с одной стороны, способствует совершенствованию деятельности государства в сфере борьбы с преступностью, а с другой стороны, такое наказание даёт и некоторые экономические выгоды, несёт в себе значительный профилактический потенциал, ведёт к сокращению повторения преступлений и содействует социализации осужденного. Исправительные работы вполне соответствуют таким принципам законодательства об исполнении уголовных наказаний, как: дифференциация и индивидуализация исполнения наказаний, применение минимальных правовых ограничений при отбывании наказания, достаточных для достижения цели наказания.

Наказание в виде исправительных работ осуществляется инспекцией Главного управления по исполнению уголовных наказаний Министерства юстиции Республики Таджикистан. По статистическим данным, за последние пять лет наблюдается тенденция расширения количества назначения наказаний по видам исправительных работ (по сравнению с другими видами наказаний, которых осуществляется этим органом). Так, в 2018 году исправительные работы были назначены 6,3% осужденных; в 2019 году – 5,7%; в 2020 г. – 6,8%; в 2021 г. – 5,2%; 2022 г. – 5,2% в 2023 г. – 5,1%³. В этих показателях прослеживается ориентирование государства на снижение числа наказаний в виде лишения свободы при реализации уголовно-правовой политики.

Исправительные работы могут существенно изменить облик современной системы исполнения наказаний в РТ, способствовать эффективному достижению осужденными целей исправления и предотвращению совершения новых преступлений.

Хотя в теории уголовного права рассматриваемый вид наказания исследуется уже давно, однако в соответствии с уголовно-исполнительным законодательством РТ проблемы исполнения и отбывания наказания в виде исправительных работ до сегодняшнего дня комплексно не изучены. Автор поставил перед собой цель заполнить этот упущение.

Вопрос о порядке и условиях отбывания наказания в виде исправительных работ не является новым для юридической науки, однако всестороннее изучение вопросов исполнения и отбывания наказания в виде исправительных работ в соответствии с уголовно - исполнительным законодательством РТ до настоящего времени не подвергалось специальному изучению.

³ Статистический сборник 2023 // [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.stat.tj/tafsiri-elektronii-nashriyaho-bojgoni-2> (дата обращения: 11.09.2024).

Степень изученности научной темы. В правовой науке РФ изучением уголовного наказания в виде исправительных работ занимался ряд таких отечественных ученых, как А.А. Абдурашидов, У.А. Азизода (У.А. Азизов), З.А. Камолов, Н.А. Кудратов, М.М. Муллаев, Х.С. Салимов, Ф.Т. Тахиров, И.Р. Тулиев, Т.Ш. Шарипов и др⁴. Ими были исследованы различные аспекты этого наказания.

Об исправительных работах писали и зарубежные ученые В.Я. Богданов, И.А. Бушуев, Р.С. Данелян, А.В. Корнеева, П.Н. Красоткин, И.Г. Кыдыяков, А.М. Маликов, В.Н. Орлов, Л.А. Прохоров, Э.С. Рахмаев, Е.В. Рогова, Ю.И. Савельева, А.Н. Смирнов, С.В. Чубраков, О.П. Шибанкова и др⁵.

⁴ См.: Абдурашидов А.А. Наказание по уголовному законодательству Республики Таджикистан (эволюция и современное состояние): дис. ... канд. юрид. наук. – Душанбе, 2011. – С. 190; Азизов У.А. Эволюция институтов преступления и наказания на территории исторического и современного Таджикистана: историко-правовое исследование: дис. ... д-ра юрид. наук. – Душанбе, 2015. – 413 с.; Камолов З.А. Система наказаний по уголовному кодексу Республики Таджикистан: дис. ... канд. юрид. наук. – Иркутск, 2009. – 193 с.; Кудратов Н.А. Уголовное право Республики Таджикистан. Общая часть: учебно-методический комплекс. – Душанбе, 2012. – 342 с.; Ҳуқуқи муҳофизати ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон (қисми умумӣ ва пешбурди то судӣ) / Зери таҳрири номзоди илмҳои ҳуқуқ, дотсент Н.А. Кудратов. – Душанбе, 2013. – 362 с.; Муллаев М.М. История уголовного права Таджикской ССР. – Сталинабад: Идв-во Таджик. гос. ун-та, 1960. – Ч. 1. – 159 с.; Салимов Х.С. Ҳуқуқи ҷиноӣи ҷазои ҷиноятӣ: китоби дарсӣ. – Душанбе: Ирфон, 2004. – 436 с.; Тоҳири Ф.Т. Инкишофи ҳуқуқ дар Тоҷикистон. – Душанбе, 1994. – 260 с.; Тулиев И.Р. Наказание по уголовному праву Таджикистана (система, виды наказаний и их назначение): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2010. – 30 с.; Шарипов Т.Ш. Условное освобождение от отбывания наказания: проблемы теории, законодательства и практики (по материалам Республики Таджикистан): дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2008. – 563 с.; Шарипов Т.Ш. Асосҳои умумии таъини ҷазо / Т.Ш. Шарипов // Устувори низоми судии Тоҷикистон: проблема ва мулоҳиза. – Душанбе: Матбуот, 2002. – С. 128-140; Шарипов Т.Ш. Институт условного неприменения наказания в уголовном праве: проблемы теории, законодательства и практики: монография. – Душанбе, 2006. – 176 с.; Шарипов Т.Ш., Камолов З.А., Раҳматҷонов Б.Н. Маҷмуаи санадҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи ҷазои қатл (1917-2005) / Зери таҳрири З.М. Ализода. – Душанбе: ДМТ, 2014. – 257 с.; Шарипов Т.Ш., Сафарзода А.И., Камолов З.А., Холиқов Ш.Л. Ҳуқуқи ҷиноятӣ: қисми умумӣ: курси мухтасари лексияҳо. – Душанбе, 2018. – 224 с.

⁵ См.: Богданов В.Я. Исправительные работы как вид уголовного наказания: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1974. – 224 с.; Бушуев И.А. Исправительные работы. – М., 1968. – 200 с.; Данелян Р.С. Исправительные работы как вид уголовного наказания в теории и практике: дис. ... канд. юрид. наук. – Ставрополь, 2002. – 169 с.; Корнеева А.В. Исправительные работы без лишения свободы как вид уголовного наказания: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1986. – 230 с.; Красоткин П.Н. Применение мер воспитательного воздействия к осужденным, отбывающим наказания в виде обязательных работ и исправительных работ: дис. ... канд. юрид. наук. – Рязань, 2014. – 195 с.; Кыдыяков И.Г. Применение уголовного наказания в виде исправительных работ: дис. ... канд. юрид. наук. – Чита, 2002. – 195 с.; Маликов А.М. Наказания в виде обязательных и исправительных работ (теоретические и практические проблемы): дис. ... канд. юрид. наук. – Махачкала, 2011. – 185 с.; Орлов В.Н. Проблемы назначения и исполнения исправительных работ: дис. ... канд. юрид. наук. – Ставрополь, 2000. – 188 с.; Прохоров

В фундаментальных работах и статьях учёных-правоведов по различным аспектам такого наказания, как исправительные работы, представлены ценные научные выводы и мнения. Эксперты проанализировали наказание в виде исправительных работ как меру уголовно-правового характера, как меру борьбы с преступностью. К сожалению, выводы различных авторов по рассматриваемой теме не всегда однозначны и требуют дополнительного, более глубокого изучения. Некоторые теоретические и практические вопросы, связанные с исправительными работами как уголовным наказанием, нуждаются в более чётком обосновании.

Связь исследования с программами либо научной тематикой. Диссертация выполнена в рамках научного проекта кафедры уголовного права, криминалистики и предотвращения коррупции юридического факультета Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики.

ОБЩЕЕ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования. Цель диссертационного исследования состоит в том, что на основе анализа уголовного законодательства, судебной практики, практики работы инспекции по исправительным работам, особенностей правового регулирования исправительных работ в законодательстве постсоветских государств определить роль данного вида наказания в осуществлении исправления осужденного и предотвращении совершения новых преступлений, на этой основе для дальнейшего совершенствования данного вида наказания предлагаются выводы и научно обоснованные рекомендации теоретического и практического характера.

Задачи исследования. Для достижения указанной цели необходимо было решить следующие задачи:

- исследовать историю возникновения в уголовном законодательстве норм о наказании в виде исправительных работ;
- рассмотреть понятие и сущность исправительных работ как уголовного наказания;

Л.А. Общие начала назначения наказания по советскому уголовному праву: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1972. – 189 с.; Рахмаев Э.С. Исправительные работы как вид уголовного наказания: дис. ... канд. юрид. наук. – Рязань, 2005. – 185 с.; Рогова Е.В. Исправительные работы и особенности их применения к несовершеннолетним: дис. ... канд. юрид. наук. – Иркутск, 2004. – 218 с.; Савельева Ю.И. Исполнение исправительных работ: теория и практика: дис. ... канд. юрид. наук. – Иркутск, 2005. – 224 с.; Смирнов А.Н. Уголовное наказание в виде исправительных работ: дис. ... канд. юрид. наук. – Томск, 2007. – 196 с.; Чубраков С.В. Уголовное наказание в виде обязательных работ: перспективные вопросы теории и практики: дис. ... канд. юрид. наук. – Томск, 2004. – 252 с.; Шибанкова О.П. Социально-правовые проблемы исполнения наказания в виде исправительных работ: дис. ... канд. юрид. наук. – Рязань, 2004. – 186 с.

- проанализировать исполнение наказания в виде исправительных работ в законодательствах постсоветских государств;
- определить порядок и условия исполнения наказания в виде исправительных работ;
- изучить права и обязанности лиц, осужденных к наказанию в виде исправительных работ;
- конкретизировать средства исправления осужденных, отбывающих наказание в виде исправительных работ:

Объект исследования. Объектом диссертационного исследования являются общественные отношения, связанные с исправительными работами как уголовным наказанием.

Предмет исследования. Предметом диссертационного исследования стали нормы уголовного права, процесс развития уголовного законодательства Республики Таджикистан об исправительных работах как уголовном наказании, порядок и условия исполнения наказания в виде исправительных работ.

Этап, место и период исследования (историческое рамки исследования). Данное диссертационное исследование проводилось на основе материалов 1917-2023 годов. Период диссертационного исследования начался в 2017 году и длился до сегодняшнего дня.

Теоретические основы исследования. Теоретическую основу диссертации составили научные работы отечественных и зарубежных ученых по различным аспектам применения исправительных работ как уголовного наказания и порядку их проведения; работы советских и современных юристов и историков, а также соответствующие исследования в области философии, общей теории государства и права, истории права в Таджикистане, уголовного права, уголовного судопроизводства, исполнения уголовного наказания, криминологии и др.

Методологические основы исследования. В работе были использованы общенаучные и специальные правовые, диалектические и материалистические методы анализа.

Кроме того, в диссертационном исследовании использовались методы статистического и социологического анализа. При изучении историко-правовых аспектов рассматриваемой темы и уголовного законодательства РТ по исправительным работам в сравнении с законодательствами других постсоветских государств были применены методы частного, логического, историко-правового, сравнительно-правового анализа.

Эмпирические предпосылки. В ходе исследования была проанализирована статистика исполнения уголовных дел за 2018-2023 г. Главного управления исполнения уголовных наказаний Министерства юстиции Республики Таджикистан и статистика назначения исправительных работ Управления судебной статистики

Верховного Суда РТ за 2018-2023 гг. Было изучено 100 личных дел, осужденных на исправительные работы. Были проанализированы результаты исполнения наказаний в виде исправительных работ, отражённые в средствах массовой информации и на интернет-сайтах государственных органов.

Научная новизна исследования заключается в том, что это первая правоведческая работа, в которой всестороннему и глубокому исследованию было подвергнуто такое уголовное наказание, как исправительные работы в РТ. Выводы и предложения, сделанные автором, будут способствовать совершенствованию УК РТ и УИК РТ в указанной сфере.

Положения, выносимые на защиту. На защиту представлены следующие научные положения, отражающие новизну диссертационного исследования:

I. Предложения, которые носят теоретический характер:

1. Как вид уголовного наказания исправительные работы имеют долгую историю в практике отечественного законодательства. В большинстве случаев этот вид наказания применялся в качестве альтернативы лишению свободы. Этот вид наказания полностью является достижением советского уголовного законодательства, впервые он был установлен директивой Народного комиссариата юстиции 19 декабря 1917 г.

2. Основаниями введения такого уголовного наказания, как исправительные работы, в современную систему уголовных наказаний РТ послужили следующие обстоятельства: необходимость гуманизации уголовного законодательства РТ, как одного из приоритетных направлений уголовной политики; создание альтернатив лишению свободы; увеличение права судов по назначению наказаний, не связанных с лишением свободы. Проведение исправительных работ не только снижает количество лиц, содержащихся в местах лишения свободы, но и даёт экономическую выгоду, а также способствует социальной адаптации и исправлению лиц, отбывающих такое наказание, предотвращению совершения новых преступлений.

3. Сущность исправительных работ, как наказания, не связанного с изоляцией осужденного от общества, заключается в ограничении трудовых и имущественных прав осужденного путём удержания определенной суммы в пользу государства, запрещении увольнения по собственному желанию, ограничении права на смену места жительства, права на отпуск и возникновении судимости.

4. Исправительные работы связаны с обязательной трудовой деятельностью осужденного. Особенно принудительный труд становятся очевидными при назначении данного наказания лицам, работающим в других местах, которые определяются органом,

исполняющим приговор, привлекаются к работе. Если по отношению к другим лицам труд, выбор профессии и работы являются их правами (м. 35 Конституции РТ), то насчет осужденных к исправительным работам это становится обязанностью.

Принудительный труд осужденных на исправительные работы основан на международных актах, запрещающих принудительный труд (ст. 4, 23 Всеобщей декларации прав человека, ст. 8 Международного пакта о естественных и политических правах и др.).

5. В соответствии с УИК Республики Казахстан, отличительной особенностью удержания из заработной платы является то, что удерживаемые средства перечисляются не в пользу государства, а в фонд возмещения вреда, причиненного потерпевшему. Подобное положение должно быть включено в УК и КИУН РТ, потому что в результате совершения преступлений в большинстве случаев наносится ущерб не только интересам государства, но и интересам отдельных лиц и организаций.

6. Реформа системы осуществления альтернативных мер лишения свободы требует постепенного возложения дополнительных социальных функций на органы, осуществляющие наказание, например, оказание социальной помощи лицам, находящимся под контролем, что является характерной чертой пробационной службы. Поэтому целесообразно использовать опыт Республики Казахстан, Украины и Кыргызстана по созданию службы пробации и ее внедрению в РТ.

II. Предложения, направленные на совершенствование уголовного законодательства:

7. В ч. 3 ст. 52 УК РТ фразу «лицо, осужденное к исправительным работам» необходимо заменить словом «осужденный».

Ведь если виновного приговаривают не к исправительным работам, а, например, к штрафу, то исправительные работы назначается как замена штрафа в соответствии ч. 5 ст. 49 УК РТ. Данное лицо признается осужденным к наказанию в виде штрафа несмотря на замены штрафа на исправительные работы, что в таких случаях затрудняет применение ч. 3 ст. 52 УК РТ.

8. Согласно ч. 1 ст. 39 КИУН РТ, исправительные работы проводятся на предприятиях и в организациях, расположенных в районе проживания осужденных. Однако следует отметить, что понятие «район проживания осужденных» является весьма широким. Иногда место жительства, осужденного может находиться на расстоянии более 50-60 км от его района проживания. Назначение исправительных работ в отношении таких осужденных, например, на территории районного центра, может вызвать у осужденных определённые трудности. Поэтому было бы целесообразно в ч. 1 ст. 39

КИУН РТ заменить словосочетание «район проживания» на «место жительства».

9. КИУН РТ установил 10-дневный срок для решения инспекцией организационно-правовых вопросов, связанных с исправительными работами (ч. 2 ст. 39 КИУН РТ). Однако, как показывает практика, этого срока недостаточно для обеспечения работой безработных осужденных.

Поэтому предлагается ч. 2 ст. 39 КИУН РТ сформулировать таким образом: «Приговоры к исправительным работам приводятся в исполнение не позднее тридцатидневного срока со дня поступления в инспекцию по исправительным делам соответствующего распоряжения суда с копией приговора (определения, Постановления)».

10. В ч. 5 ст. 40 КИУН предлагается внести следующие изменения: «Если осужденный изменит своё места работы и жилище то он должен сообщать в инспекцию по исправительным делам в течение десяти дней».

11. В ч. 2 ст. 42 КИУН РТ надо добавить следующее положение: «Осужденным, отбывшим одну треть срока исправительных работ, могут быть применены обязанности и запреты, предусмотренные частью 1 ст. 42 КИУН РТ. Если со стороны осужденного нарушается порядок и условий проведения исправительных работ инспекция по исправительным работам может назначать обязанности и запреты раньше указанного срока».

12. Целесообразно также внести изменения в ст. 44 КИУН РТ: «Администрация организации, где работает осужденный к исправительным работам обязана за две недели известить инспекцию по исправительным работам о его переводе или увольнении, направить осужденного в инспекцию для подачи заявления об освобождении от работы».

13. В ч. 7 ст. 45 КИУН РТ нужна добавить положение следующего содержания: «Инспектор по исправительным работам, осужденный или администрация организации, в которой он работает, имеет право обратиться в суд с просьбой об уменьшении размера удержания из заработной платы при ухудшении его материального положения. Определение об уменьшении размера содержания выносится с учетом всех доходов осужденных».

14. В ч. 1 ст. 46 КИУН РТ следует добавить следующее положение:

« Инспекция по исправительным работам может сокращать сроки и объем правоограничения, предусмотренных в ст. 42 КИУН РТ, предоставить ежегодный оплачиваемый отпуск продолжительностью 24 календарных дня, а также направить в суд представления об уменьшении размера удержания из заработной платы при

правомерном поведении и соблюдении трудовых обязательств осужденным к исправительным работам».

15. Для ведения воспитательной работы необходимо всесторонне изучить личность осужденного, узнать его цели, потребности, жизненные ценности и т.п., что требует от каждого сотрудника инспекции исправительных работ соответствующей профессиональной психологической компетентности. Поэтому в целях улучшения состояния воспитательной работы среди осужденных, находящихся под надзором, целесообразно создать при инспекции подразделения психологической службы.

16. В настоящее время для решения проблем трудоустройства, осужденных к исправительным работам необходимо на законодательном уровне закрепить необходимость выделения определенных квот для данных осужденных, установить определенных льгот для предприятий и учреждений в качестве мер стимулирования при приеме на работу таких осужденных.

III. Предложения практического характера:

17. В п. 70 Инструкции о порядке исполнения наказания, не связанных с изоляцией осужденного от общества, утвержденной Приказом Минюста РТ от 23 декабря 2008 г., №126 предусматривается, что после регистрации осужденный должен быть приглашен в инспекцию для проведения собеседования.

В то же время нормативные положения настоящего пункта не определяют срок, в который осужденный должен явиться в инспекцию. Между тем этот срок должен быть четко регламентирован в инструкции, например, осужденный должен явиться на собеседование в течение 72 часов после получения повестки из инспекции по исправительным работам.

18. Порядок действий инспектора при обнаружении несоблюдения администрацией определённого осужденному места работы и выполнения им иных обязанностей в инструкции не определен. В связи с этим, предлагается предусмотреть в инструкции следующее положение: «При неисполнении администрацией определённого осужденному рабочего места и возникновении условий, приведших к невозможности проведения исправительных работ в этой организации, инспекция направляет уведомление в прокуратуру о привлечении виновных к ответственности, в соответствии с законодательством РТ».

Порядок действий инспектора при обнаружении несоблюдения администрацией места работы осужденного других обязанностей в инструкции не регламентирован. В связи с этим предлагаем включить в инструкцию дополнительный пункт следующего содержания: «В случаях невыполнения администрацией места работы осужденного к

исправительным работам других функций, приводящих к невозможности выполнения исправительных работ в той же организации, инспекция по этому поводу направляет оповещение в прокуратуру для привлечения виновных должностных лиц к ответственности в соответствии с законодательством Республики Таджикистан.

19. Было бы целесообразно, если бы понятие воспитательной работы, способы и методы ее проведения с учетом особенностей воспитательной работы было включено в Инструкцию о порядке исполнения наказаний, не связанных с изоляцией осужденного от общества. Понятие воспитательных работ с осужденными можно определить как систему педагогического воздействия, осуществляемого субъектами правоотношений в ходе отбывания лицом уголовного наказания, с целью формирования в нём необходимых моральных, физических, правовых, трудовых и других качеств.

Теоретическая и практическая значимость исследования. В работе представлены обоснованные научные выводы и предложения по регулированию уголовного законодательства об исправительных работах как уголовном наказании. Результаты исследования могут способствовать совершенствованию действующих норм отечественного законодательства; улучшению практики проведения исправительных работ с позиции правильной ее регламентации; их использованию в законодательной деятельности, судами и другими органами власти, в том числе и исполнительными. Проведённое исследование может быть использовано в процессе преподавания предметов уголовного права, права исполнения уголовных наказаний и уголовно-процессуального права, а также в специальном курсе юридического образования, включающем предмет «Основы назначения наказаний».

Степень достоверности результатов. При написании работы автор руководствовался положениями Конституции РТ, уголовном законодательством и уголовном судопроизводстве в Таджикистане, правилами исполнения уголовного наказания, международными правовыми актами в отношении осужденных и другими правовыми документами, имеющими отношение к рассматриваемой теме. В диссертации большое внимание уделено советскому и современному законодательству, законодательствам зарубежных государств и международным правовым актам в области обращения с осужденными.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Тема и содержание исследования соответствуют паспорту специальности 12.00.08 – Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право, утвержденному Высшей аттестационной комиссией при Президенте РТ.

Личный вклад соискателя ученой степени. Личный вклад автора диссертации отражён в положениях, в которых обосновывается научная новизна диссертационного исследования, научных положениях, выносимых на защиту, научных статьях, докладах на республиканских и международных научно-практических конференциях. Стиль написания работы и изложение решаемых проблем тоже свидетельствуют о личном вкладе автора. Кроме того, в статьях и докладах на республиканских и международных научно-практических конференциях были представлены авторские предложения по совершенствованию отечественного уголовного законодательства и деятельности правоохранительных органов в области реализации норм уголовного права по исправительным работам как уголовному наказанию.

Апробация и применение результатов диссертации. Диссертация подготовлена на кафедре уголовного права, криминалистики и предупреждения коррупции юридического факультета Таджикский государственный университет права, бизнеса и политики. Основные положения и выводы диссертации в статьях автора опубликованы в издаваемых журналах, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте РТ, и других журналах и сборниках. Основные моменты исследования представлены в докладах на республиканских научно-теоретических и научно-практических конференциях. В том числе:

республиканские:

– Научно-практическая конференция на тему «Наука и инновации для достижения национальных целей» – доклад на тему: «Исправительная работа в соответствии с международными стандартами, обращение с осужденными и модель законодательства государств-членов Содружества Независимых Государств» (г. Худжанд, 2019);

– Научно-практическая конференция на тему «Права и экономика» – доклад на тему: «Права и обязанности лиц, приговоренных к наказаниям в виде исправительных работ» (г. Душанбе, 31 мая 2021 года);

– Республиканская научно-практическая конференция на тему «Актуальные вопросы совершенствования Конституции Республики Таджикистан в современных условиях» – доклад на тему: «Меры поощрения и уклонения от отбывания наказания в виде исправительных работ в постсоветских государствах» (Душанбе, ТНУ, 1 ноября 2023 года);

– Республиканская научно-практическая конференция на тему «Актуальные вопросы уголовного права, криминологии и уголовно исполнительного права: теория и практика» – доклад на тему:

«Условия отбывания наказания в виде исправительных работ» (г. Душанбе, ТНУ, 22 июня 2024 года).

Публикации по теме диссертации. По теме диссертационного исследования соискателем опубликованы 8 научных статей, из них 4 статей в рецензируемых журналах, рекомендованных ВАК при Президенте Республики Таджикистан и 4 статей в других отечественных изданиях.

Структура и объем диссертации. Диссертационное исследование состоит из перечня сокращений и (или) условных обозначений, введения, двух глав, шести параграфов, заключения, рекомендации по практическому использованию результатов исследования, список литературы (источников) и перечень научных публикаций соискателя ученой степени. Общий объем диссертации составляет 188 страниц.

ОСНОВНЫЕ ЧАСТИ ИССЛЕДОВАНИЯ (КРАТКОЕ ИЗЛОЖЕНИЕ)

Во введении обосновано актуальность темы исследования, сформулированы его цель, задачи, объект и предмет, раскрыта научная новизна работы, теоретическое и практическое значение, а также формы апробации полученных результатов.

Первая глава диссертации **«Правовая природа наказания в виде исправительных работ по законодательству Республики Таджикистан»** состоит из трех параграфов.

В первом параграфе первой главы – **«Развитие уголовного законодательства о наказании в виде исправительных работ»** – автор, анализируя историю формирования этого вида наказания, подчеркивает, что исправительные работы уже были установлены первыми правовыми актами СССР, которые принимались в форме различных декретов.

В нормативных актах исправительные работы именовалось по-разному как принудительные работы, общественные работы, исправительно-трудовые работы и т.д.

Суды назначали исправительных работ не только в качестве основного, но и как дополнительного наказания. Однако на законодательном уровне сроки принудительных работ, порядок и исполнения их назначения не были полностью регламентированы

Декретом Совета Народных Комиссаров от 21 марта 1921 года **«О лишении свободы и порядке условно-досрочного освобождения осужденных от отбывания наказания»** были внесены существенные изменения в регулирование принудительных работ. Во-первых, конкретные принудительные работы были разделены на виды. Если до этого времени принудительные работы выполнялись в основном как квалифицированные физические работы, то декрет устанавливал, возможности отбывания данного наказания исходя из специальности осужденного.

Кроме того, декрет впервые установил максимальную меру наказания за принудительные работы, которая составляла до 5 лет. Именно этот документ в дальнейшем с развитием законодательства способствовал установлению отбывания исправительных работ в различных местах определяемые надлежащими органами.

Исправительные работы назначались в разные периоды действия уголовного законодательства на разные сроки: до 5 лет (Декрет СНК от 21 марта 1921 г.); от семи дней до одного года (ЦИК Узбекской ССР 1922 г.); от одного дня до одного года (ЦИК Узбекской ССР 1926 г., ЦИК Таджикской ССР 1935 г.); от одного месяца до одного года (ЦИК Узбекской ССР 1961г.); от двух месяцев до двух лет (в соответствии с Указом Президиума Верховного Совета СССР от 26 июля 1982 г.).

Этому виду наказания свойственно одно ограничение – удержание зарплаты осужденного. Автор отмечает, что впервые такое ограничение было определено в Исправительно-трудовом кодексе РСФСР от 16 октября 1924 г. и составляло оно 25%. В УК Таджикской ССР 1961 г. такой размер устанавливалось до 20%, в УК РТ 1998 от 20 до 50% заработной платы осужденного.

Основ уголовного законодательства СССР и союзных республик принятие от 25 декабря 1958 года придало значительный импульс упорядочению законодательства о исправительных работах. По сравнению с предыдущим законодательством, в Основы был внесен ряд изменений, касающийся в регулирования исправительных работ. В целях улучшения эффективности и повышения воспитательного воздействия, исполнение этого наказания осуществлялось только по месту жительства осужденного.

Анализируя регулирование исправительных работ в Уголовном кодексе Таджикской ССР 1961 г., автор отмечает, что по сравнению с Основами уголовного законодательства, настоящий кодекс содержал дополнительное правовое ограничение, а именно: не учитывались время отбывания исправительных работ в трудовой стаж осужденного, за исключением случаев добросовестного труда и примерного поведения осужденного. В Уголовном кодексе Таджикской ССР в 1961 году также было установлено, что исправительные работы без лишения свободы не могут быть назначены нетрудоспособным лицам и что возможна замена их другими наказаниями, вследствие злого уклонения от этого вида наказания.

Анализируя развитие уголовного законодательства, автор отмечает, что рассматриваемый вид наказания с момента возникновения и до сегодняшнего дня выполняет функцию меры альтернативного лишения свободы.

Второй параграф первой главы – «Понятие и сущность исправительных работ как уголовного наказания» – диссертантом отмечается о том, что в уголовном законодательстве понятие

исправительных работ никак не определяется, в теории же уголовного права оно трактуется по-разному.

В теории уголовного права отмечается и дискуссионность такой проблемы, как определение сущности исправительной работы. Автор делит высказанные по существу исправительных работ мнения на три группы: первая группа ученых считает, что сущность исправительных работ заключается в основном в воспитательном воздействии; вторая группа видит сущность анализируемого вида наказания в единстве карательного и воспитательного элементов; третья группа ученых раскрывает сущность исправительных работ через их карательные особенности.

Автор поддерживает мнение тех ученых, которые определяют сущность исправительных работ в основном по ее карательным характеристикам.

Сущность исправительных работ, как наказания, не связанного с изоляцией осужденного от общества, заключается в ограничении трудовых и имущественных прав осужденного путем удержания определенной суммы в пользу государства, запрещении увольнения по собственному желанию, ограничении права на смену места жительства, права на отпуск и установлении судимости.

При этом правовые ограничения можно разделить на две группы: 1) ограничения, установленные в УК РТ и 2) ограничения, установленные в КИУН РТ.

Исправительные работы связаны с обязательной трудовой деятельностью осужденного. В данном случае речь идёт о принудительных работах, когда наказание требует от осуждённого лица исполнения работы в другом месте, определяемом органом, выносящим наказание. Если другие лица могут выбирать профессию и работу это их права (ст. 35 Конституции РТ), то в отношении осужденных к исправительным работам это становится обязанностью.

В третьем параграфе второй главы – **«Исполнение наказания в виде исправительных работ в постсоветских государствах»** – автор уделяет внимание анализу законодательства постсоветских стран в области назначения и исполнение наказания в виде исправительных работ. Отмечается, что во всех уголовных законах этих стран предусмотрен практически только один вид исправительных работ – по месту работы осужденного (Азербайджан, Беларусь, Грузия, Украина, Казахстан, Кыргызстан). Такой выбор законодателя зависит от экономических реалий того или иного государства, уровня развития правосознания общества, формирования современного рынка труда, возможностей трудоустройства и уровня безработицы.

Согласно уголовному законодательству ряда стран (России, Туркменистана, Узбекистана), исправительные работы могут проводиться как по месту работы осужденного, так и в иных местах.

Что касается удержания из зарплаты осужденных, то, исходя из законодательств постсоветских государств, автор считает более обоснованной позицию УИК Республики Казахстан. В этой республике удержанные из заработной платы средства осужденных идут не в пользу государства, а переводятся в фонд возмещения вреда, причиненного потерпевшему. По мнению автора, аналогичная норма должна быть включена и в УК и КИУН РТ – касательно исполнения и отбывания исправительно-трудовых наказаний. Возможность назначения исправительно-трудового наказания устанавливается в санкциях статей Особенной части УК РТ. Во многих случаях ущерб будет причиняться и государству, и отдельным лицам, и организациям.

Согласно законодательству Узбекистана, Казахстана и Кыргызстана, предоставление отпуска (и его срока) осужденным к исправительным работам допускается по общим основаниям, в соответствии с трудовым законодательством указанных республик, что, по мнению автора, отвечает процессу гуманизации применения исправительных работ. В отличие от трудового законодательства, в КИУН РТ предусмотрен меньший срок отпуска, и это является ограничением, которое не входит в содержание наказания в виде исправительных работ. Между тем законодательство об исполнении уголовных наказаний не может самостоятельно устанавливать ограничения права карательного характера.

Реформирование системы применения альтернативных мер лишения свободы требует постепенного возложения на органы исполнения наказаний дополнительных социальных задач. Например, оказание социальной помощи лицам, находящимся под контролем, является характерным признаком пробационной службы. В данном случае целесообразно использовать опыт Казахстана, Украины и Кыргызстана по созданию службы пробации и ее внедрению в РТ.

Автор утверждает, что с учетом опыта УИК Республики Кыргызстан и Украины было бы целесообразно в перечень ч. 1 ст. 47 КИУН РТ включить отдельный пункт – «невыполнение обязанностей, возложенных на осужденных к исправительным работам», или добавить к настоящему наказанию отдельные пункты, охватывающие все случаи невыполнения обязанностей, возложенных на осужденных.

В случаях нарушения общественного порядка или общественной безопасности осужденными к исправительным работам, вызвавшим административную ответственность, рекомендуется считать нарушением порядка и условий отбывания наказания в виде исправительных работ (УИК Украины), закрепив эти положения в ч. 1 ст. 47 УИК РТ

По мнению автора, сроки отбывания наказания, установленные в ряде постсоветских государств (Республика Азербайджан, Белоруссия), защищают законные интересы осужденных к

исправительным работам. Целесообразно установить такие сроки и в КИУН РТ.

Вторая глава диссертации – **«Характеристика и проблемы исполнения и отбывания наказания в виде исправительных работ»** охватывает четыре параграфа.

Первый параграф второй главы посвящен **«Порядок исполнения наказания в виде исправительных работ»**. Автор считает оправданным сохранение обоих видов исправительных работ, указанных в ст. 52 УК РТ. Как альтернатива лишению свободы, сегодня на практике широко применяются исправительные работы и штрафы. Если нет работы и нет возможности оплатить штраф, исправительные работы как правило, назначаются в других местах.

УИК РТ установил 10-дневный срок для решения инспекцией исправительных работ, вопроса о том, где будет исполняться наказания связанного с привлечением осужденных к подобным работам (ч. 2 ст. 39 УИК РТ). Однако, как показывает практика, этого срока недостаточно для обеспечения работой осужденных, которые не имеют основной работы.

В соответствии с ч. 1 ст. 39 КИУН РТ исправительные работы осуществляются на предприятиях и в организациях, которые расположены по месту жительства осужденных. Однако следует отметить, что понятие района проживания осужденных является весьма широким. Иногда место жительства осужденного может находиться на расстоянии более 50-60 км от его района проживания. Назначение исправительных работ в отношении таких осужденных, например, на территории районного центра, может вызвать у осужденных трудности. Поэтому было бы целесообразно в ч. 1 ст. 39 КИУН РТ заменить словосочетание «район проживания» на «место жительства».

Исследование практики исполнения наказаний в исправительных учреждениях свидетельствует, что в последние годы был достигнут определенный результат в решении проблем о трудоустройстве осужденных, однако, все еще существуют трудности при исполнении приговоров к исправительным работам. Так, в некоторых организациях и на предприятиях администрация не очень стремится трудоустроить осужденных, объясняя это тем, что у них нет вакансий или что у осужденного нет необходимых документов для заключения трудового договора и т.д.

Одной из форм проведения воспитательной работы с осужденными являются беседы с ними.

В п. 70 Инструкции о порядке исполнения наказания говорится о том, что после регистрации осужденный должен быть приглашен в инспекцию для проведения собеседования. В то же время нормативные положения настоящего пункта не определяют срок, в течение которого осужденный должен явиться для беседы с ним. Автор считает, что этот

срок должен быть четко регламентирован в инструкции, например, осужденный должен явиться на собеседование в течение 72 часов после получения повестки из инспекции по исправительным работам.

При исполнении наказания воспитательные и профилактические беседы, как правило, проводятся формально, и с осужденного снимается расписка о его проведении. В более чем 100 изученных делах было показано, что «с осужденным был проведен разговор». Однако сведений о конкретных мерах контроля и воспитательно - профилактического воздействия, осуществляемых инспектором, не существует.

Считается целесообразным, чтобы в Инструкции при проведении беседы уточнялись и другие вопросы, в том числе такие, как: состояние здоровья осужденного, его социальные связи, материальные и бытовые условия, склонность осужденного заниматься тем или иным видом деятельности, уровень грамотности осужденного, его деловые навыки, семейные обстоятельства, отношения осужденного с окружающими, и другие сведения, которые могут быть использованы для проведения воспитательной работы, исправление осужденного, а также для того, чтобы предотвратить совершение новых правонарушений.

Контроль за исполнением требований наказания администрацией организации, где работают осужденных, является одной из функций инспекции. В инструкции установлен всего лишь средство реализации инспекцией исправительных работ определенных действий при несоблюдении администрацией нужного и срочного изъятия средств из заработной платы осужденного. Порядок действий инспектора при обнаружении несоблюдения администрацией места работы осужденного иных обязанностей закреплен в ст. 44 КИУН РТ, но в инструкции он не регламентирован.

В ст. 41 УК РТ отмечается, что одной из задач инспекции по исправительным работам является надзор за поведением осужденных, однако законодатель не регламентировал формы и методы такого надзора. УИК РТ и другими ведомственными актами не определены сроки осуществления такого надзора.

По мнению автора, осуществление надзора за исправительными работами осужденных необходимо нормативно отрегулировать, причём вести этот надзор должен в сотрудничестве с отделами внутренних дел. Анализ практики исправительных работ привел автора к выводу, что из-за и рассредоточенности мест проживания осужденных на территории городов и районов и большой загруженности инспекторам невозможно в полной мере выполнять свои обязанности. Иногда осужденные проживают и работают в районах, удаленных от мест надзора инспекций. В этом случае не только будет сложно прибытие осужденных два раза в месяц на

регистрацию, но и будет невозможно наблюдать и проводить с ними воспитательную работу.

Более спорным в теории права исполнения наказаний является вопрос о том, засчитывается ли ежегодный оплачиваемый отпуск в срок исправительных работ? В КИУН РТ об удержании денежных средств во время оплачиваемого ежегодного отпуска прямо ничего не говорится. Кроме того, удержание из оплачиваемого ежегодного отпуска не считается «удержанием из заработной платы», как это определено в ч. 1 ст. 42 КИУН РТ. Потому что зарплата – это совокупность платы ... за фактически выполненные работы (ст. 102² Трудового кодекса РТ). В целях устранения неясности норм КИУН РТ, автор считает целесообразным дополнить ч. 3 ст. 43 КИУН РТ следующей фразой: «Срок отбывания наказания... включает в себя время ежегодного оплачиваемого отпуска».

Второй параграф второй главы называется – **«Условия отбывания наказания в виде исправительных работ»** – и автор при углубленном исследовании подробно анализирует порядок отбывания этого наказания.

Условия отбывания наказания в виде исправительных работ регламентированы ст. 40 КИУН РТ. Автор условно делит их на основные и дополнительные. В основные условия он включает те, которые установлены в отношении каждого осужденного к исправительным работам. Дополнительные же не всегда имеют место при исполнении исправительных работ.

Рассматривая условия проведения исправительных работ, диссертант отмечает, что, в соответствии с ч. 3 ст. 40 КИУН РТ, на протяжении срока отбывания исправительных работ осужденным не разрешено увольняться без письменного разрешения инспекции по исправительным работам, т.е. по их собственному усмотрению. При этом автор указывает на наличие ряда противоречий в КИУН РТ (см. ч. 5 ст. 40 и ст. 44, ч. 3 ст. 40 КИУН РТ). Таким образом, ч. 3 ст. 40 УИК РТ предусматривает, что во время отбывания наказания осужденным не разрешено увольняться с работы без письменного разрешения инспекции по исправительным работам. Однако ч. 5 той же статьи разрешает увольняться при уведомлении исправительного учреждения в 10-дневный срок. Схожее положение содержит и ст. 44 КИУН РТ.

Подобное противоречие следует устранить путем внесения изменений в ст. 44 КИУН РТ следующего содержания: «Администрация организации, в которой работает осужденный к исправительным работам, должна в течение двух недель сообщить в инспекцию по исправительным работам о его увольнении, переводе и направить осужденного в инспекцию с заявлением для получения согласия».

Соискатель изучал меры поощрения, которые применяются к осужденным на исправительные работы, и предложил расширить их надлежащим образом.

При этом автор особо останавливается на том, что в инструкции установлены условия уменьшения размеров удержания из заработной платы, но не в качестве меры поощрения. Согласно п. 87 Инструкции, сам осужденный или администрация организации, в которой он работает, вправе предъявить суду свидетельство об уменьшении размера удержания из заработной платы при ухудшении его материальных условий. Определение об уменьшении размера удержания выносится с учетом всех доходов осужденного. По мнению диссертанта, данное положение Инструкции входить в противоречие с КИУН РТ, так как оно не предусматривает возможности уменьшения размера удержания назначенного по приговору суда. Однако автор, считает закрепление такой нормы в уголовно-исполнительном законодательстве РТ целесообразным. Поэтому диссертант предлагает дополнить ч. 7 ст. 45 КИУН РТ нормой следующего содержания: «при ухудшении материальных условий осужденного или при правомерном поведении инспекция по исправительным делам, имеет право обратиться в суд о сокращении размера удержания из заработной платы осужденного».

Некоторые проблемы в практике исправительных работ могут возникнуть в случае замены данного наказания лишением свободы в зависимости от текста ч. 3 ст. 52 УК РТ, где речь идет о лице, осужденном к исправительным работам. Но что делать, если виновный приговорен не к исправительным работам, а к штрафу, и когда исправительные работы назначаются в виде замены этого штрафа, согласно ч. 5 ст. 49 УК РТ?

В целях преодоления такого противоречия, согласно требованиям принципа законности, соответственно которому текст УК никак не должен пониматься двояко (ч. 4 ст. 4 УК РТ), в ч. 3 ст. 52 УК РТ словосочетание «лицо, которое осужден к исправительным работам», необходимо заменить словом «осужденное».

В третьем параграфе второй главы диссертант рассматривает **«Средства исправления осужденных, отбывающих наказание в виде исправительных работ»**. В данном параграфе анализируются возможности использования основных средств исправления осужденных относительно категориям лиц приговоренные к исправительным работам.

Процесс исполнения наказания в случае вынесения приговора к исправительным работам инспекции по исправительным работам требует применение совокупность основных средств исправления осужденных, предусмотренных в ч. 2. ст. 14 КИУН РТ.

Следует отметить, что применение исправительных средств к осужденным, отбывающим наказание в виде исправительных работ, имеет свои особенности.

Однако в КИУН РТ и Инструкции о порядке исполнения наказаний, не связанных с изоляцией осужденных от общества, не определены формы и методы воспитательной работы, что не способствует исправлению, и станет причиной того, что администрация организации по месту работы осужденных просто исключает из своей деятельности процесс воспитания.

Диссертант признает, что для проведения воспитательной работы с осужденным необходимо всесторонне изучить его личность, знать его цели, потребности, жизненные ценности и тому подобное, что требует от каждого сотрудника инспекции по исправительным работам соответствующей профессиональной психологической компетентности. Поэтому будет целесообразным, если создать в инспекции подразделения психологической службы для улучшения ситуации психического воздействия и направление осужденных на пути исправления.

Автор предлагает разъяснить в Инструкции формы и методы проведения воспитательной работы. В связи с этим в п. 70 инструкции необходимо внести следующие изменения:

«Инспекция исправительных работ организует проведение воспитательной работы с осужденными, проводит с ними индивидуальные беседы, использует методы психологического и педагогического воздействия, вовлекает родственников осужденных, их коллег, представителей общественных, религиозных организаций, которые могут оказать положительное влияние на осужденных, помогает осужденным в психологическом позитивном изменении, в создании психологически благоприятной среды на производстве, в образовании и т.д., изучает особенности личности и использует корректирующее воздействие, прогнозирует поведение осужденного во время и после отбывания наказания, изучает образ его жизни, свободное время – препровождение, оценивает ущерб от совершенного преступления, посещает места жительства, работы, учебы».

Считается, что в дальнейшем с целью обеспечения систематической деятельности инспекции по исправительным делам для реализации целей наказания необходимо разработать конкретную концепцию проведения воспитательной работы, направленную на повышение эффективности воспитательного воздействия на осужденных с использованием результатов последних научных достижений.

Важной проблемой является трудоустройство осужденных на исправительные работы. Типична ситуация, когда осужденные не

могут самостоятельно найти работу или, когда работодатель не желает заключать с осужденным трудовой договор.

Поэтому в настоящее время необходимо в законодательном порядке увеличить количество рабочих мест для осужденных на исправительные работы и установить определенный набор льгот, чтобы мотивировать работодателя к трудоустройству лиц данной категории. Ранее, ещё 1 августа 2003 г. в ст. 9 Закона Республики Таджикистан «О содействии трудоустройству населения» были внесены изменения, предусматривающие включение осужденных к исправительным работам в список лиц с дополнительными гарантиями трудоустройства.

Для предупреждения совершения преступления очень большое значение имеет профессиональная подготовка трудовых ресурсов и особенно тех, кто уже встал на преступный путь.

В связи с этим, следует отметить, что такой инструмент коррекции может применяться как к несовершеннолетним, так и ко взрослым. В этом случае особенно важно, чтобы служба исправительных работ не препятствовала учебе осужденного, его образованию.

Рассматривая иное механизм исправительного воздействия – социальное влияние, диссертант отмечает, что это очень значительное средство исправления, и применяется в период отбывания наказания, и после него. Такое средство исправления обязательно должно применяться к осужденным на исправительные работы.

Об участии общественных организаций в процессе реформирования в целом говорится в ст. 11 КИУН РТ, причём по отношению ко всем видам наказаний, его порядок и условия исполнения регулируются Особенной частью КИУН РТ. Однако здесь ни в одной статье об «общественном воздействии» на осужденных к исправительным работам не упоминается.

Предлагается, в целях усиления общественного влияния, использовать общественных инспекторов, которые будут оказывать помощь инспекторам по исправительным работам в осуществлении надзора и осуществлении исправительного воздействия.

По мнению автора, организация деятельности общественных наблюдателей полностью соответствует требованиям Минимальных стандартных правил ООН (Токийские правила) об участии общественности в процессе реабилитации и социальной адаптации осужденных.

В четвёртом параграфе – **«Права и обязанности лиц, осужденных к наказанию в виде исправительных работ»** – автор пишет о том, что УИК РТ больше внимания уделяет правовому положению лиц, приговоренных к лишению свободы, чем иных осужденных. Диссертант считает, что такая ситуация не оправдана, потому что

исправительные работы существенно ограничивают права и свободы осужденных, и поэтому они требуют конкретного нормативно-правового регулирования.

Правовой статус осужденных к исправительным работам является разновидностью особого правового статуса. Отмечается, что осуждение лица к уголовной ответственности не влечет за собой лишения его гражданства РТ. При этом осужденный не может изменить свое гражданство до окончания отбывания уголовного наказания. Таким образом, особый правовой статус осужденного основывается на общем правовом положении гражданина РТ.

Автор утверждает, что правовое положение осужденного состоит в совокупности прав, законных интересов и обязанностей осужденного.

Исправительные работы направлены на ограничение права граждан полностью распоряжаться своей трудовой способностью, что предусмотрено ст. 35 Конституции Республики Таджикистан. Кроме того, исправительные работы предусматривают ограничение имущественных прав осужденных, т.е. ограничение права распоряжаться заработной платой, её размером и сроком, установленными приговором суда.

По степени установления в законодательстве, ограничения осужденных делятся на прямые и косвенные. Прямые - это ограничения, определенные законом, например запрещение призыва осужденных на военную службу. Прямые ограничения указываются в решении суда.

Косвенные ограничения вытекают из содержания наказания. Например, право на увольнение с работы по желанию лица, осужденного к исправительным работам, может быть ограничено: осужденный к исправительным работам не вправе уволиться без разрешения инспекции по исправительным работам.

Исследуя правовой статус осужденных к исправительным работам, автор приходит к выводу, что право осужденных на получение информации об их правовом статусе осуществляется инспекцией по исправительным работам не в полной мере. Поэтому каждому осужденному необходимо вручить соответствующую памятку.

ВЫВОДЫ

В результате исследования исправительных работ как вида уголовного наказания, автор пришёл к следующим выводам, имеющим теоретическое значение:

1. Исправительные работы как вид уголовного наказания имели долгую историю в практике отечественного законодательства и как мера противодействия преступности было разработано и установлено в первые годы советской власти [4-А].

2. В законодательствах советского периода исправительные работы часто переименовались как принудительной работы, исправительно- трудовые работы, исправительные работы. В первые годы советской власти они допускалось возможности назначение данного вида наказания в качестве основного, так и дополнительного наказания.

3. Положение об удержании из заработной платы осужденного, как ограничении его прав, впервые было закреплено в ИТК РСФСР от 16 октября 1924 г. и составляло оно 25%. В дальнейшем размер такого удержания в законодательстве изменялся: до 20% (Основы уголовного законодательства союзных республик от 25 декабря 1958 г., УК Таджикской ССР 1961 г.), от 20 до 50% (УК РТ 1998 г.) [4-А].

Дальнейшее развитие законодательства в сфере исправительных работ связано с принятием 25 декабря 1958 года Основ уголовного законодательства СССР и союзных республик и принятием на его основе УК Таджикской ССР (1961), которые внесли существенные изменения в регулирование характера, порядка назначения, исполнения и отбывания указанного наказания.

4. Исправительные работы в основном выполняет функцию альтернативного наказания в виде лишения свободы.

5. Под исправительными работами понимается вид основного наказания, назначаемого судом осужденному, имеющему и не имеющему работы, по месту основной работы осужденного или в иных местах вне места его проживания, на срок от двух месяцев до двух лет, с удержанием в пользу государства от 10 до 30% зарплаты.

6. Сущность исправительных работ, заключается в ограничении трудовых и имущественных прав осужденного путем удержания определенной суммы в пользу государства, запрещении увольнения по собственному желанию, ограничении права на смену места жительства, права на отпуск и установлении судимости.

7. Правовые ограничения при исправительных работах делятся на две группы: 1) ограничения, которые закреплены в УК РТ и 2) ограничения, которые закреплены в КИУН РТ.

8. Исправительные работы имеют связь с принудительной трудовой деятельностью осужденного. Как принудительные, эти работы в виде наказания назначаются лицам, работающим на иных местах, определяемых органом, выносящим наказание. Если другие лица могут выбирать профессию и работу – это является их право (ст. 35 Конституции РТ), то в отношении осужденных к исправительным работам это становится обязанностью.

Однако принудительный труд осужденных на исправительные работы основан на международно-правовых документах, запрещающих принудительный труд, и не противоречит им.

9. В соответствии с трудовыми законодательствами Узбекистана, Казахстана и Кыргызстана, предоставление отпуска осужденным к исправительным работам разрешается по общим основаниям, т.е. его срок установлен трудовым законодательством, что, по мнению автора, полностью соответствует процессу гуманизации применения исправительных работ.

В отличие от трудового законодательства, в КИУН РТ предусмотрен меньший срок отпуска, и это является ограничением, которое не входит в содержание наказания за исправительные работы, а законодательство об исполнении уголовных наказаний не может самостоятельно устанавливать ограничения права карательного характера.

10. Условия отбывания исправительных работ можно разделить на основные и дополнительные. Основные установлены в отношении каждого осужденного, а дополнительные зависят от качества исполнения наказания отдельными осужденными и самого наказания.

11. Правовое положение осужденного заключается в комплексе его прав, интересов и обязанностей, связанных с отбыванием им наказания, и закрепляется посредством норм различных отраслей права.

Содержание правового статуса осужденных состоит из совокупности его элементов, таких как особые права и обязанности осужденных, законные интересы осужденных, вытекающие из сущности назначенного наказания. В связи с этим правовой статус осужденных к исправительным работам определяется порядком и условиями их отбывания [6-А].

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ПРАКТИЧЕСКОМУ ИСПОЛЬЗОВАНИЮ РЕЗУЛЬТАТОВ ИССЛЕДОВАНИЯ

1. С учетом опыта УИК Кыргызстана и Украины было бы целесообразно в перечень ч. 1 ст. 47 КИУН РТ включить отдельный пункт в следующей формулировке «невыполнение обязанностей, возложенных на осужденных к исправительным работам», или добавить к настоящему наказанию отдельные пункты, охватывающие все случаи невыполнения обязанностей, возложенных на осужденных [7-А].

2. В случаях нарушения общественного порядка или общественной безопасности осужденными к исправительным работам, вызвавшим административную ответственность, рекомендуется считать нарушением порядка и условий отбывания наказания в виде исправительных работ (УИК Украины), закрепив эти положения в части 1 ст. 47 УИК РТ [7-А].

3. Сроки отбывания наказаний, установленные в ряде постсоветских государств (Азербайджанская Республика, Беларусь),

защищают законный интерес осужденных к исправительным работам. Поэтому установление сроков в УИК РТ представляется целесообразным [7-А].

4. КИУН РТ установил 10-дневный срок для решения инспекцией организационно-правовых вопросов, связанных с исправительными работами (ч. 2 ст. 39 УИК РТ). Однако, как показывает практика, этого срока недостаточно для обеспечения работой безработных осужденных. Поэтому предлагается ч. 2 ст. 39 УИК РТ сформулировать таким: «Приговоры к исправительным работам приводятся в исполнение не позднее тридцатидневного срока со дня поступления в инспекцию по исправительным делам соответствующего распоряжения суда с копией приговора (определения, Постановления)».

5. В ч. 5 ст. 40 КИУН РТ следует дополнить следующим положением: «Если осужденный изменит своё места работы и жилище, то он должен сообщать в инспекцию по исправительным делам в течение десяти дней» [2-А].

6. Нормативное регулирование осуществления надзора за исправительными работами осужденных необходимо осуществлять совместно с работниками отделов внутренних дел. Поэтому предлагается ст. 41 КИУН РТ дополнить фразой «...во взаимодействии с органами внутренних дел осуществляет контроль за поведением осужденного по месту жительства...».

7. В ч. 2 ст. 42 КИУН РТ нужно добавить следующие положения: «Осужденным, отбывшим одну треть срока исправительных работ, могут быть применены обязанности и запреты, предусмотренные частью 1 ст. 42 КИУН РТ. Если со стороны осужденного нарушается порядок и условий проведения исправительных работ инспекция по исправительным работам может назначать обязанности и запреты раньше указанного срока» [2-А].

8. Ч. 3 ст. 43 УК предлагается дополнить следующими словами: «Учитывается срок отбывания наказания... включая ежегодный оплачиваемый отпуск».

9. Предлагается внести изменения в ст. 44 КИУН РТ следующего содержания: «При переводе на другую должность, увольнении осужденного к исправительным работам администрация место его работы обязан заранее за две недели сообщить об этом инспекцию по исправительным работам».

10. В ч. 7 ст. 45 КИУН РТ добавить положение следующего содержания: «При ухудшении материальных условий осужденного или при правомерном поведении инспекция по исправительным делам, имеет право обратиться в суд о сокращении размера удержания из заработной платы осужденного» [2-А].

11. Для ведения воспитательной работы необходимо всесторонне изучить личность осужденного, узнать его цели, потребности,

жизненные ценности и т.п., что требует от каждого сотрудника инспекции исправительных работ соответствующей профессиональной психологической компетентности. Поэтому в целях улучшения состояния воспитательной работы среди осужденных, находящихся под надзором, целесообразно создать при инспекции подразделения психологической службы.

12. В п. 70 Инструкции о порядке исполнения наказаний, не связанных с изоляцией осужденного от общества, установлено, что после регистрации осужденный вызывается в инспекцию для проведения беседы. Однако нормативное положение данного пункта не определяет срок, в течение которого осужденный должен прибыть в инспекцию. Следует четко регламентировать срок в инструкции, например, осужденный должен явиться на собеседование в течение 72 часов после получения повестки из инспекции по исправительным работам.

13. Порядок действий инспектора при обнаружении несоблюдения администрацией места работы осужденного и иных обязанностей инструкцией не определен. Поэтому в инструкцию следует включить пункт: «В случаях неисполнения администрацией осужденного рабочего места и иных задач, что приводит к невозможности проведения исправительных работ в этой организации, инспекция направляет уведомление в прокуратуру о привлечении виновных должностных лиц к ответственности в соответствии с законодательством Республики Таджикистан».

14. Считается целесообразным для содействия исправительным инспекциям при организации и проведения воспитательной работы, решении вопросов социальной, трудовой и бытовой защиты осужденных мы считаем необходимым создать общественных наблюдателей, которые будут оказывать помощь в осуществлении надзора и оказании исправительного воздействия на инспекцию по исправительным работам.

15. Предоставить инспекции по исправительным работам право на поощрение граждан, организаций, учреждений, общественных объединений, которые способствуют исправлению осужденных [7-А].

16. Изучая правовое положение осужденных к исправительным работам, автор приходит к выводу, что право осужденных на получение информации об их правах и обязанностях, о порядке и условиях отбывания, назначенных судом исправительных работ, реализуется инспекцией по исправительным работам не в полной мере. Для полного осуществления права осужденных на информацию необходимо вручать им соответствующую памятку [6-А].

Для полного обеспечения права осужденных на получение информации о своих правах и обязанностях, о порядке и условиях

отбывания исправительных работ, назначаемых судом, практическая реализация положения ч.3 ст.8 УК РТ имеет большое значение.

Так как, практика инспекции по исправительным делам показывает, что в отношении осужденных к данному наказанию порядок и условия его отбывания обычно разъясняются в период регистрации в указанных органах в основном устно при проведении беседы. Но такой способ объяснения, связанный с интеллектом и пониманием осужденного, не всегда способствует пониманию условий отбывания наказания. Поэтому для обеспечения принципа законности и максимального соблюдения прав и обязанностей осужденного целесообразно в письменной форме получить доступ к соответствующим нормам законодательства в отношении конкретного наказания, отбываемого осужденным.

Предоставление такой информации о порядке и условиях отбывания наказания в письменной форме могло бы помочь осужденным более полно понять необходимости соблюдения ими режима отбывания наказания, сферы их прав и обязанностей, законных интересов и способствовать эффективному исполнению наказания.

ПЕРЕЧЕНЬ НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ СОИСКАТЕЛЯ УЧЕНОЙ СТЕПЕНИ

I. Статьи, опубликованные в рецензируемых и рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан журналах:

[1-А]. Камолов, З.А., Нодиров, Н.М. Проблемы определения содержание наказания в виде исправительных работ [Текст] / З.А. Камолов, Н.М. Нодиров // Академический юридический журнал. – 2018. – №4 (28). – С. 83-87; ISSN 2305-0535.

[2-А]. Шарипов, Т.Ш., Нодирзода, Н.М. Корҳои ислоҳӣ дар қонунгузори ҷиноятӣ давлатҳои пасошуравӣ [Матн] / Т.Ш. Шарипов, Н.М. Нодирзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2024. – №1. – С. 214-220; ISSN 2413-5151.

[3-А]. Нодирзода, Н.М. Воситаҳои асосии ислоҳи маҳкумшудагон, ки ҳазоро дар намуди қорҳои ислоҳӣ адо менамоянд [Матн] / Н.М. Нодирзода // Идоракунии давлатӣ. – 2024. – №1 (66) – С. 284-290; ISSN 2709-8567.

[4-А]. Нодирзода, Н.М. Таърихи пайдоиш ва инкишофи қорҳои ислоҳӣ ҳамчун намуди ҳазои ҷиноятӣ [Матн] / Н.М. Нодирзода // Қонунгузорӣ. – 2024. – №1 (53). – С. 194-207; ISSN 2410-2903.

II. Научные статьи, опубликованные в сборниках и других научно-практических изданиях:

[5-А]. Нодиров, Н.М, Қорҳои ислоҳӣ мувофиқа бо стандартҳои байналхалқӣ, муносибат бо маҳкумшудагон ва модели қонунгузори давлатҳои аъзои Иттиҳоди давлатҳои мустақил [Матн] / Н.М. Нодиров // Маводи конференсияи илмӣ-амалии профессорон, омӯзгорон ва

муҳаққиқони ҷавони ДДҲБСТ таҳти унвони «Илм ва инноватсия баҳри иҷрои ҳадафҳои миллӣ». – Хучанд: нашриёти «Дабир», 2019. – С. 214-217.

[6-А]. Нодирзода, Н.М. Ҳуқуқ ва уҳдадорихои шахсони ба ҷазо дар намуди қорҳои ислоҳӣ маҳкумгардида [Матн] / Н.М. Нодирзода // Маводҳои конференсияи дуввуми илмӣ-амалӣ доир ба мавзӯи «Ҳуқуқ ва иқтисод: масъалаҳои ҳуқуқии иқтисодии рақамӣ» (ш. Душанбе, 31 майи соли 2021) / Зери таҳрири доктори илмҳои ҳуқуқ Меликов У.А., номзоди илмҳои ҳуқуқ Қудратов Н.А. – Душанбе: «Баҳманрӯд», 2021. – С. 217-220.

[7-А]. Нодирзода, Н.М. Чораҳои ҳавасмандгардонӣ ва саркаши намудан аз адои ҷазо дар намуди қорҳои ислоҳӣ дар давлатҳои пасошуравӣ [Матн] / Н.М. Нодирзода // Масоили мубрами тақмили Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир: маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмию назариявӣ (ш. Душанбе, 1 ноябри соли 2023) / Зери таҳрири номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент Мирзозода П.З. – Душанбе: Матбааи ДМТ, 2023. – С. 362-368.

[8-А]. Нодирзода, Н.М. Шартҳои адои ҷазо дар намуди қорҳои ислоҳӣ [Матн] / Н.М. Нодирзода // Масоили мубрами ҳуқуқи ҷиноятӣ, криминалогия ва ҳуқуқи иҷрои ҷазои ҷиноятӣ: назария ва амалия: маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ (ш. Душанбе, 22 июни соли 2024) / Зери таҳрири доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент Мирзозода П.З. – Душанбе: «Ватан Принт», 2024. – С. 291-298.

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи Нодирзода Нозимдҷон Мансур дар мавзуи «Қорҳои ислоҳӣ ҳамаҷун намуди ҷазои ҷиноятӣ: масоили иҷро ва адои он»

Қалидвожаҳо: қорҳои ислоҳӣ, ҷазо, адои ҷазо, иҷрои ҷазо, нигоҳдошт, музди меҳнат, қорҳои маҷбурий, маъмурияти муассиса, ҷойи қор, ҷазои асосӣ, ҷойи истиқомат.

Таҳқиқоти диссертатсионии Нодирзода Нозимҷон Мансур ба яке аз намуҳои ҷазои ҷиноятӣ қорҳои ислоҳӣ бахшида шудааст. Мақсади таҳқиқоти диссертатсионӣ ин таҳлили қонунгузори ҷиноятӣ ва иҷрои ҷазои ҷиноятӣ, таҷрибаи судӣ, инкишоф ва тартиби иҷрои ҷазои ҷиноятӣ дар намуди қорҳои ислоҳӣ тибқи қонунгузориҳои давлатҳои пасошуравӣ, нақши ин намуди ҷазо дар амалӣ шудани ислоҳи маҳкумшуда ва пешгирии содиршавии ҷиноятҳои нава, пешниҳоди ҳулоса ва тавсияҳои илман асоснокӣ хусусияти назариявӣ ва амалидошта ба ҳисоб меравад.

Зимни навиштани рисола усулҳои умумии илмӣ ва махсуси ҳуқуқӣ, диалектикӣ ва материалистии таҳлил истифода шуданд. Усули таърихӣ зимни пажӯҳиш ба мо имкон дод, ки марҳилаҳои инкишоф ва рушди ҷазои қорҳои ислоҳӣ муайян карда шаванд. Дар заминаи усули муқоисавӣ-ҳуқуқӣ қонунгузори ватанӣ дар муқоиса бо қонунгузори ҷиноятӣ ва иҷрои ҷазои ҷиноятӣ давлатҳои пасошуравӣ, санадҳои байналмилалӣ дар таҳияи чораҳои алтернативии таъсиррасонӣ ба маҳкумшудагон, хусусиятҳои қорҳои ислоҳӣ ҳамаҷун намуди ҷазои бо ҷудо нигоҳ доштани маҳкумшуда аз ҷомеаи вобаста набуда, мавриди омӯзиш қарор дода шудааст. Дар рафти усулҳои таҳқиқоти хусусӣ, мантиқӣ, таърихӣ-ҳуқуқӣ, муқоисавӣ-ҳуқуқӣ, низомӣ-таркибӣ мавриди истифода қарор дода шуда, тавассути он ҷанбаҳои ҳуқуқии мавзуи баррасишаванда мавриди таҳлили илмӣ қарор гирифтааст.

Навгонии илмӣ таҳқиқот дар он зоҳир меёбад, ки то ба имрӯз аз ҷониби ҳеҷ як муҳаққиқе дар фазои илми ватанӣ пажӯҳиши мукаммали илмӣ оид ба иҷро ва адои қорҳои ислоҳӣ ҳамаҷун намуди ҷазои ҷиноятӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳлил қарор дода нашудааст.

Пешниҳод ва ҳулосаҳои таҳқиқот барои такмил додани Кодекси ҷиноятӣ ва иҷрои ҷазои ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон равона гардида, мумкин аст барои самаранок гардонидани тартиби иҷро ва адои қорҳои ислоҳӣ хизмат намоянд.

АННОТАЦИЯ

на диссертацию Надирзода Нозимджон Мансур на тему «Исправительные работы как вид уголовного наказания: вопросы исполнения и отбывания»

Ключевые слова: исправительные работы, наказание, отбывание наказания, исполнения наказания, удержание, заработная плата, принудительный труд, администрация учреждения, место работы, основное наказание, место жительства.

Диссертационное исследование Надирзода Нозимджона Мансура посвящено одному из видов уголовного наказания – исправительным работам. Цель диссертационного исследования – анализ уголовного законодательства и исполнения уголовных наказаний, судебного опыта, развития и порядка исполнения уголовного наказания в виде исправительных работ по законодательству постсоветских государств, роль этого вид наказания при осуществлении исправления осужденных и предупреждении новых преступлений, изложение выводов и научных рекомендаций имеющие теоретический и практический характер.

При написании диссертации использовались общие и специальные юридические, диалектические и материалистические методы анализа. Исторический метод в ходе исследования позволил определить этапы развития и определить порядок развития наказания за исправительные работы. На основе сравнительно-правового метода изучено отечественное законодательство по сравнению с уголовным законодательства и законодательством исполнения уголовных наказаний постсоветских государств, международные документы при разработке альтернативных мер воздействия на осужденных, особенности исправительных работ как вид уголовного наказания, не связанное с отделением осужденного от общества. В ходе исследования использовались методы частного, логического, историко-правового, сравнительно-правового, системно-структурного и посредством них были подвергнуты научному анализу правовые аспекты рассматриваемой темы.

Научная новизна исследования проявляется в том, что до сегодняшнего дня ни один исследователь в отечественном научном пространстве не проводил полного научного исследования исправительных работ как вида уголовного наказания в Республике Таджикистан.

Предложения и заключения диссертации направлены на совершенствование уголовного кодекса и Кодекса исполнения уголовных наказаний Республики Таджикистан и могут служить для повышения эффективности исполнения и отбывания исправительных работ.

ANNOTATION

for the dissertation of Nodirzoda Nozimjon Mansur on the topic «Correctional labor as a type of criminal punishment: issues of execution and serving »

Key words: correctional labor, punishment, serving of punishment, execution of punishment, retention, wages, forced labor, institution administration, place of work, basic punishment, place of residence.

Nadirzoda Nozimjon Mansour's dissertation research is devoted to one of the types of criminal punishment – correctional labor. The purpose of the dissertation research is to analyze criminal legislation and the execution of criminal penalties, judicial experience, the development and procedure for the execution of criminal punishment in the form of correctional labor under the legislation of post-Soviet states, the role of this type of punishment in the correction of convicts and the prevention of new crimes, the presentation of scientific conclusions and recommendations. It is believed that this is the basis of a theoretical and practical nature. When writing the dissertation, general and special legal, dialectical and materialistic methods of analysis were used. The historical method in the course of the study made it possible to determine the stages of development and determine the order of development of punishment for correctional labor.

On the basis of the comparative legal method of domestic legislation and criminal legislation and the execution of criminal penalties of post-Soviet states, international documents, when developing alternative measures of influence on convicts, a range of criminal penalties has been established that do not depend on the separation of the convict from society. In the course of the research, the methods of private, logical, historical-legal, comparative-legal, systemic-structural were used and through them the historical-legal aspects of the topic under consideration were subjected to scientific analysis.

The scientific novelty of the research is manifested in the fact that until today, no researcher in the domestic scientific space has conducted the first complete scientific study on the conduct and conduct of correctional labor as a type of criminal punishment in the Republic of Tajikistan and has not been subjected to research.

The proposals and conclusions are aimed at improving the Criminal Code and the execution of criminal penalties of the Republic of Tajikistan and can serve to increase the effectiveness of the execution and conduct of correctional work.